

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Kateřina Urbanová

Zámek Kaceřov a jeho architektonické proměny

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Magdaléna Nespěšná Hamsíková,
Ph.D.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem *Zámek Kaceřov a jeho architektonické proměny* zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 25. 4. 2016

Kateřina Urbanová

Bibliografická citace

Zámek Kaceřov a jeho architektonické proměny [rukopis] : bakalářská práce / Kateřina Urbanová ; vedoucí práce: Magdaléna Nespěšná Hamsíková. -- Praha, 2016. -- 88 s.

Anotace

Tématem této bakalářské práce (*Zámek Kaceřov a jeho architektonické proměny*) je renesanční zámek Kaceřov. V první části jsem se věnovala umělecko-historickému vývoji kaceřovského panství a přehledu literatury. Představila jsem Floriána Griespeka z Griespachu, který panství získal v roce 1539 a přestavěl gotickou tvrz na jedinečný zámek. Florián velmi přispěl k šíření humanistického myšlení a renesančního slohu do Čech. Kaceřov se díky němu stal politickým a kulturním centrem. Pokusila jsem se shrnout dosavadní bádání a uvést stavbu do historických souvislostí. Zabývala jsem se otázkou autorství kaceřovského zámku a zaměřila jsem se na zdroje inspirace a možné zahraniční analogie. Ve druhé části následuje popis zámku. Důraz byl kladen zvláště na krby a nástěnné malby, které jsou postupně odkrývány. Zámek byl chráněn bastionovým opevněním a příkopy. V zámeckém areálu se nacházela zbrojnice, ze které Floriánovi potomci zapůjčili dvě děla při dobývání Plzně v roce 1618. Ve druhé polovině dvacátého století byl zámek restaurován. Jednalo se o nejnútnejší zásahy. Pomocí vlastní fotodokumentace jsem popsala současný stav památky, která je nyní v soukromém vlastnictví.

Klíčová slova

renesance, architektura, zámek Kaceřov, Florián Griespek z Griespachu

Abstract

The subject of the bachelor thesis (*The Kaceřov Castle and its Architectural Transformations*) is the Renaissance Kaceřov Castle. The first part is dedicated to the art and historical development of Kaceřov manor and literature summary. I introduced Florian Griespek of Griesbach who acquired the manor in 1539 and rebuilt the Gothic fortress into a unique Castle. Florian contributed to the spread of humanist thought and the Renaissance style in Bohemia. Kaceřov became the political and cultural center thanks to him. I tried to summarize the existing knowledge and put the building into historical context. I tried to solve the question of Kaceřov Castle authorship and I focused on the source of inspiration and possible external analogies. The description of the Castle follows in the second part. Emphasis was particularly set to fireplaces and murals which are gradually uncovered. The Castle was protected by bastion fortifications and ditches. In Castle area was an armory from which Florian descendants lent two guns during the conquest of Pilsen in 1618. The Castle was reconstructed in the second half of the twentieth century. It was the most necessary interventions. I described the current state of the monument by using my own photos. The Castle is privately owned.

Keywords

Renaissance, Architecture, Kaceřov Castle, Florian Griespek of Griesbach

Počet znaků (včetně mezer): 94 541

Poděkování

Za poskytnutí odborných rad, věcné připomínky, ochotu a vstřícný přístup během zpracování předkládané práce děkuji vedoucí mé práce PhDr. Mgr. Magdaléně Nespěšné Hamsíkové, Ph.D a mojí tetě Mgr. Blance Pešoutové.

Mé poděkování patří také panu Ing. Jiřímu Štruncovi za zpřístupnění zámku Kaceřov, spolupráci a poskytnutí informací.

Za podporu a trpělivost děkuji mé rodině.

Obsah

Úvod.....	6
1. Historie Kaceřova.....	8
1.1. Významné části kaceřovského panství.....	10
2. Přehled literatury.....	13
3. Florián Griespek z Griespachu.....	18
4. Zámek Kaceřov.....	27
4.1. Renesanční architektura v Čechách.....	27
4.2. Stavitelé a architektura Kaceřova.....	28
4.3. Popis zámku.....	32
4.3.1. Zámecké arkády.....	33
4.3.2. Nástěnné malby v arkádách.....	34
4.3.3. Severní křídlo - věž.....	35
4.3.4. Jižní křídlo.....	35
4.3.5. Východní křídlo.....	36
4.3.6. Nástěnné malby v interiéru.....	37
4.3.7. Vytápění zámku.....	38
4.3.8. Fasáda.....	39
4.3.9. Opevnění.....	41
4.4. Vyobrazení Kaceřova a možná podoba tvrze.....	42
4.5. Kaceřov ve 20. a 21. století.....	43
5. Závěr.....	46

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je renesanční zámek Kaceřov, který se nachází v severovýchodní části Plzeňského kraje. Na místě dnešní zámecké budovy stála na konci 14. století gotická tvrz. Florián Griespek z Griespachu, komorní rada Ferdinanda I., zde v letech 1540–1558 nechal postavit venkovskou rezidenci po vzoru severoitalských zámků. Kaceřovský zámek, prototyp aristokratického sídla, byl opevněn zdí, nárožními bastiony a vodními příkopy. Ve své době se stal inspirativní stavbou s ojedinělým arkádovým systémem a dodnes zaujímá v české renesanční architektuře význačné místo. České analogie najdeme na Griespekově středočeské Nelahozevsi, na zámku Mělník či v Kostelci nad Černými Lesy. Ve své práci jsem se zaměřila i na osobnost Floriána Griespeka z Griespachu, který přispěl k šíření humanistického myšlení a renesančního slohu do Čech. Králův důvěrník uvedl Kaceřov do centra politického a kulturního dění, jeho panství hospodářsky vzkvétala. Ambiciózní a schopný Florián Griespek byl v očích domácí šlechty považován za cizince. V oblibě nebyl ani u plaských opatů, kterým se nelíbilo jeho expanzivní chování.

Kaceřovský zámek byl v minulosti zkoumán a nejednou badatelé došli k rozdílným závěrům. Ve starší literatuře se rozcházel především v dataci stavby. Datování bylo v minulosti objasňováno díky archivním zprávám z královské komory. Zprávy zachytily časové období výstavby zámku i přesné částky, které Florián Griespek od panovníka postupně obdržel. V literatuře se dále neshodovalo datum narození Floriána Griespeka, ač je na kralovickém epitafu napsáno, že „*zesnulý žil 78 let, 3 měsíce a 11 dní*“, a k datu jeho narození můžeme tedy lehce dojít. Tuto nesrovnalost uvádím proto, že se objevuje i v novější literatuře.

Základní otázkou stále zůstává, kdo by mohl být autorem této západočeské renesanční stavby. Odpovědi se nám nabízí hned několik. Architektem mohl být někdo z pražské stavební huti. Okruh Paola della Stelly je zvažován v souvislosti s postavením Floriána Griespeka u dvora a jeho jazykovými schopnostmi. Netradiční opevnění Kaceřova poskytuje spojení s bastionovým opevněním Vídně. V neposlední řadě je zvažována účast autora plzeňské radnice. Po utřídění názorů jednotlivých historiků a po zasazení výstavby do kontextu doby se zabývám touto nelehkou otázkou.

Nejasná je i podoba gotické tvrze. Geologické vrty v osmdesátých letech minulého století přinesly mnohá zjištění. Tomuto tématu se věnuji v kapitole *Vyobrazení Kaceřova a možná podoba tvrze*.

Za velmi podstatnou považuji fotodokumentaci zámku, ze které jsem mimo jiné vycházela při popisu stavby. Aktuální fotodokumentace mi pomohla lépe zhodnotit aktuální stav zámku, který se postupnými opravami neustále mění. Rekonstrukce areálu přináší stále nové poznatky. V poslední době byla odkryta část nástěnné výzdoby nad schodištěm ve východním křídle zámku. Další nástěnné malby, které již prošly restaurováním, najdeme například v arkádách a v patře jihovýchodního rizalitu. Ve své práci jsem se zabývala především nadokenní římsou s medailóny a rostlinnými motivy v jihovýchodním sále zámku. V jednom z medailonů je pravděpodobně zobrazen architekt zámku.

Historie Kaceřova

Obec Kaceřov¹ se nachází v západních Čechách, v severovýchodním cípu Plzeňského kraje. Název vsi se dle jazykovědců pojí se jménem Kacíř, což mohl být první osadník.²

Od poloviny 12. století patřilo toto území klášteru v Plasích, který jej dával do nájmu. Roku 1376 bylo pod správou Ctibora (Stibora) ze Švamberka³ a dle Augusta Sedláčka to byl pravděpodobně on, kdo zde postavil gotickou tvrz.⁴ Tuto teorii vyvrátil Petr Rožmberský s Milanem Novobilským, kteří uvedli, že by Ctibor nestavěl své sídlo na pozemku, který měl pouze v doživotním nájmu. Tvrz by postavil v Újezdě, který vlastnil. Předpokládáme, že se tak skutečně stalo, protože na konci svého života použil predikátu „z Újezda“. ⁵ Roku 1411⁶ byl v Kaceřově uváděn jako hospodář Petr z Terešova.⁷ Následně byla tvrz od roku 1419 v majetku Kolovratů, kteří ji získali spolu s Kralovicemi od Zikmunda Lucemburského.⁸ O deset let později vyplnilo tvrz husitské vojsko. Posledním Kolovratem na Kaceřově byl Albrecht, královský kancléř, který sídlo odkoupil roku 1497 od zadluženého Jaroslava z Kolovrat. Albrecht neměl žádné potomky. Zemřel 25. 5. 1510 a majetek odkázal nevlastním synům Janovi a Bernardovi z Valdštejna. Kaceřov byl opět v letech 1513–1518 v držení kláštera, který vyplatil Albrechtovu manželku Annu z Kováně a její syny. V roce 1518 byl majitelem Albrecht z Gutštejna, který jej prodal asi roku 1530–1531 Vilémovi Podmoklskému z Prostiboře.

---

¹ 1788 Kaczerow, Kätzerhof, 1854 Kaceřov, 1872 Kačerov, 1882 Kazerov, 1893 Kaceřov, 1904–1923 Kacerow, Kačerov. Staročeské pojmenování Kacieřov označuje Kacířův dvůr; PROFOUS 1949, 175.

² Jméno Kacíř vychází ze středočeského slova „kacieř“, označení pro divokého koně; ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 7; srov. s PROFOUS 1949, 175.

³ První známý nájemce, rytíř Ctibor, se v roce 1378 podepsal jako Ctibor z Kaceřova (de Kaczierzow), což nám dokládá, že zde bylo šlechtické sídlo; ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 8.

⁴ SEDLÁČEK 1998, 114.

⁵ ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 9.

⁶ Ladislav Svoboda a kol. v publikaci Encyklopedie českých tvrzí uvedl rok 1403 a stejně tak Rožmberský s Novobilským, kteří doplnili, že od roku 1411 používal predikát „z Kaceřova“ a od roku 1412 známe jeho rodovou příslušnost, kdy byl uveden „jako Petr z Terešova seděním na Kaceřově“; ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 9.

⁷ SEDLÁČEK 1998, 114.

⁸ ČECHURA 1997, 2. Rožmberský s Novobilským uvedli rok 1420. Bratři Bedřich a Hanuš z Kolovrat dostali církevní majetek do zástavy od krále, za kterého bojovali na vlastní náklady proti husitům a který jim dlužil přes 2 000 kop grošů. Dostali nejen Kaceřov a Kralovice, ale i Olšany, Výrov, Bílov, Hubenov, Kočín, Všehrady, Brodeslavy, Dobříč, Nynice, Újezdec, Třemošnici, Třebokov, Hradiště, Kaznějov, Potvorov, Sedlec a další; ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 10.

Od Viléma vykoupil Kaceřov do zástavy Florián Griespek z Griespachu⁹, za jehož působení byl Kaceřov povýšen na městys s vlastní radnicí. Florián Griespek přestavěl tvrz na renesanční zámek¹⁰ [1] a poblíž něj vystavěl velkou baštu a jiné hospodářské objekty, které sloužily jako pekárna, byty pro správce a zedníky, maštale. Tyto stavby po dokončení zámku zanikly nebo byly nahrazeny novými.¹¹ Po Bílé hoře roku 1623 přešlo celé zkonfiskované panství zpět do rukou kláštera. Za třicetileté války byl Kaceřov opakovaně vypleněn a vypálen vojáky. Doložen je švédský generál Banner k roku 1639. V listopadu téhož roku se na Kaceřově usadil pluk chorvatských husarů, který je spojován s velitelem Petrem Losym. V roce 1647 bylo asi poprvé prověřeno bastionové opevnění zámku, kdy kaceřovský správce Tobiáš Tillingár ze Strádáně ubránil spolu s několika dalšími kaceřovský zámek před švédským oddílem. Odměnou dostal v roce 1651 od plaského opata dva dvory v Býkově.¹²

Opat Ondřej Trojer nechal mezi lety 1681–1699 vystavět nový ovčín¹³ a v roce 1683 upravit zámek údajně „*pro pobyt vídeňských jeptišek v případě jejich evakuace před Turky*“. V té době byl správcem Kaceřova Matyáš Ferdinand Tillingár ze Strádáně, který se později stal plaským purkrabím.¹⁴

Do výraznějších barokních oprav zámeckého interiéru bylo investováno za opata Hartmanna v letech 1755–1779¹⁵, kdy byla opravena kaple sv. Jana Křtitele. Klášter byl zrušen roku 1785 a zámek propadl Náboženskému fondu, který se o renesanční stavbu příliš nestaral a využíval ji jako skladiště a školu.¹⁶

---

⁹ V literatuře se běžně setkáme se jménem Gryspek z Gryspachu či Griesbachu. Výjimečně se uvádí i Kryspek. Vilém nabídl Kaceřov roku 1538 královskému podkomořímu Volfartovi Planknarovi z Kynšperka, který Vilémovi vyplatil 1 000 zlatých. Ovšem Volfart vzápětí zemřel a Kaceřov zůstal v držení Viléma. Volfartova dcera Rozina dostala zpět 1 000 zlatých od Floriána Griespeka z Griespachu; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 13.

¹⁰ 30. ledna 1540 obdržel majestát, byla mu potvrzena výplata do dvou životů (tj. do smrti jeho potomka) a získal 600 kop na opravu; SEDLÁČEK 1998, 115. Do roku 1555 bylo prostavěno 7343 kop grošů. Další částka 500 kop je doložena až k roku 1562; VLČEK 1999, 292.

¹¹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 27.

¹² ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 45.

¹³ DAVID/SOUKUP 2013, 20.

¹⁴ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 45.

¹⁵ Setkáme se i s letopočty 1760–1770; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 46.

¹⁶ DAVID/SOUKUP 2013, 20. Velkou část vybavení zámku odnesl a prodal místní učitel se synem. Údajně i vytrhali a poté prodali železné konstrukce ve zdivu, což následně vedlo k sesouvání stropů a celkové konstrukční destrukci; MUK/LÍBAL 1969, 20; viz též ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 47.

Roku 1812 byla vyměněna šindelová střecha.¹⁷ Od roku 1826 bylo kaceřovské panství v držení Metternichů, Kaceřov koupil kníže Klement Lothar Václav Metternich-Winneburg.¹⁸ Objekt tehdy sloužil především jako sýpka. Pro špatný statický stav musela být v roce 1875 zbořena gotická čtyřboká věž s dřevěnou galerií na severní straně. Mezi lety 1884–1894 měl zámek v nájmu Rudolf Bohdanecký, který některé části opravil. 2. dubna 1912 postihl zpustlý zámek požár a až o čtyři roky později byl Kaceřov provizorně zastřešen.¹⁹ Před 2. světovou válkou byl majitelem zámku Ladislav Spěváček, po roce 1945 přešel pod správu státu. Po změně režimu v roce 1989 se stal soukromým majetkem, kterým je dodnes.²⁰

Významné části kaceřovského panství

Sechutice

Ferdinand I. daroval Floriánovi Griespekovi mimo jiné i sechutické panství, které Griespek v roce 1542 připojil ke Kaceřovu a dával je do nájmu poddaným z Výrova. Asi v polovině 16. století zde nechal Griespek vybudovat nový dvůr s pivovarem²¹ a ovčínem. Floriánův syn Karel Griespek se v Sechuticích po roce 1588 usadil a obhospodařoval okolní vesnice, které k panství náležely. Po bitvě na Bílé hoře bylo panství navraceno klášteru. Sechutický dvůr byl během třicetileté války vypleněn, ale již okolo roku 1650 opraven. Sýpka, kterou můžeme v obci spatřit, dostala barokní podobu za opata Tytla v letech 1706–1707. V roce 1725 byla přistavěna věžička.²²

---

¹⁷ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 49. Zpráva z roku 1969 od Dobroslava Líbala a Jana Muka uvedla, že „zámek kryjí sedlové střechy s taškovou krytinou o jednotném spádu“; MUK/LÍBAL 1969, 26.

¹⁸ ROŽMBERSKÝ 1999, 4.

¹⁹ PODLAHA 1912, 38; viz též ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 49–50. Požár vznikl ve skladišti obilí a rozšířil se i do druhé části zámku, kde se uchovávaly zásoby sena a slámy; MUK/LÍBAL 1969, 21.

²⁰ FÁK 1998, 56.

²¹ Vaření piva bylo velmi výnosné. Florián Griespek nechal vybudovat pivovary na Kaceřově, v Sechuticích, Kralovicích a Nečtinech; JINDŘICH 1998, 29.

²² ROŽMBERSKÝ 1999, 8–9.

Kralovice

Významným bodem panství se stalo městečko Kralovice, které patřilo ke klášteru již před rokem 1250 a v průběhu 15. a 16. století bylo pravděpodobně dáváno do držení zmíněným Kolovratům a nižším šlechticům v okolí.²³ Griespek svým kralovickým poddaným vymohl u krále jisté výhody. Městečko nemuselo odvádět králi clo a povýšením na město získaly Kralovice důležitá práva a svobody.

Kralovický kostel

V letech 1575 až 1581 nechal Florián Griespek přestavět gotický kostel sv. Petra a Pavla ze 13. století.²⁴ Griespekovská hrobka²⁵ stojí při jeho jižním průčelí v kapli zasvěcené Božskému srdci Páně. Obvodové zdivo bylo zesíleno reznými cihlami.²⁶ Diamantová bosáž v podstavcích západního edikulového portálu a jeho římsko-dórská edikula evokují architekturu Kaceřova. Při přestavbě bylo užito i gotizujících prvků – hrotitá okna s kružbami, polygonální presbytář. Původní venkovní sgrafitovou výzdobu nahradila v roce 1894 nová.²⁷

*„Příbuznost se stavbami dvorského okruhu dokazují dvě řady oken umístěných nad sebou, ovšem rozdílných tvarů. Dolní řadu obdélných oken, provází horní řada oken kruhových, prosvětlujících klenbu.“*²⁸ V literatuře byla relativně často diskutována účast Bonifáce Wolmuta na stavbě kralovického kostela a dosud nepanuje úplná shoda. Jeho autorstvím se v minulém století zabývala například Jarmila Krčálová.²⁹ Nejnovější studii publikoval v roce 2011 Pavel Vlček, který přinesl zcela nový pohled a na rozdíl od Jarmily Krčálové Wolmutovo autorství zpochybnil.³⁰

---

²³ ROŽMBERSKÝ 1999, 31.

²⁴ GRIESSENBACH 2013, 79–80.

²⁵ Plaský opat Kryštof Tengler použil v 17. století griespekovské cínové rakve k ulití píšťal pro varhany v Plasích. V roce 1889 byli zesnutí Griespekové přemístěni do skleněných rakví, zásluhou kněžny Metternichové; VINAŘ 1994, 10–11.

²⁶ Užití cihel může směřovat na Bolognu; ŠAMÁNKOVÁ 1961, 32.

²⁷ KOLÁŘ 2009, 59–60.

²⁸ KOLÁŘ 2009, 60–61.

²⁹ KRČÁLOVÁ 1972, 297–317.

³⁰ VLČEK 2011, 25–38.

Kralovický epitaf

Když v roce 1849 došlo k opravě interiéru kostela v Kralovicích, byla nalezena i listina, kterou sepsal autor Griespekova epitafu, řezenský malíř Hans (Hanuš³¹) Bulleus. Hans Bulleus na díle spolupracoval se svým švagrem Samuelem Praunem (Braunem³²) z Kadaně a řezbářem Kryštofem Hartwigem ze saského Wernigerodu, který zhotovil nosnou konstrukci. V listině z 28. března 1593 bylo dále uvedeno, že každý dědic přispěl na epitaf sto tolarů. Zesnulé dědice, Václava a Karla, zastoupily manželky.

Epitaf z lipového dřeva, o rozměrech zhruba tři a půl na šest metrů, se nachází na západní straně kostelní kaple. Epitaf je horizontálně členěn deskami s oslavnými nápisy a hesly. V jeho středu je vlevo ze tří čtvrtin zobrazen klečící Florián Griespek a jeho manželka, klečící vpravo.³³ Oba se modlí k obrazu, který se nachází mezi nimi. [2] Interpretace obrazu se opřely o novozákonní texty a křesťanskou ikonografii. Výklad Ireny Bukačové přinesl několik variant. Může se jednat o Nanebevstoupení, Proměnění Páně, nebo nejpravděpodobněji o Výstup Ježíše z pekel. Podle mého názoru je na epitafu zřejmě zobrazen právě Výstup Ježíše z pekel, čemuž nasvědčují i další indicie, které jsem uvedla v poznámkách. Námět představuje víru ve vzkříšení, Florián s Rozinou zastupují Adama a Evu.³⁴

Epitaf byl restaurován v roce 1849, v letech 1908–1914 a 1964–65.³⁵ V roce 2012 pak došlo ke zpevnění dřeva, které bylo rozrušováno dřevokazným hmyzem, a zásahy z let 1964–65 byly odstraněny a nahrazeny novými retušemi.³⁶

Kromě kostela nechal Griespek v Kralovicích vystavět tzv. Starý zámek, v němž občas přebýval.³⁷

---

³¹ ŠAMÁNKOVÁ 1961, 32.

³² ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 41.

³³ Díky medailím, které si Florián Griespek nechal zhotovit v různých etapách svého života, nepochybujeme, že na obraze je zobrazen právě Florián; Bukačová 1998, 63. „*Griespek pověřil vyhotovením medailí nejvýznamnější medailéry své doby, Matěje Gebela, který pracoval od roku 1525 do 1555 v Norimberku, Nickela Milicze (činný v letech 1544–1570) a Zachariáše Kempfa (1590, Jáchymov)*“; GRIESENBACH 2013, 187.

³⁴ BUKAČOVÁ 1998, 62–69. Restaurátorka Rénata Hronová napsala, že „*scéna se bezpochyby týká Kristova sestoupení do předpekli, aby tam jako vítěz nad smrtí a nad Satanem vysvobodil z jeho rukou Adama a Evu, patriarchy, proroky a svaté*“; HRONOVÁ 2014, 85–86. Bukačová k tomuto tématu podotkla, že je v textech pouze naznačeno. Tématu odpovídá i latinský text umístěný nad hlavami spoutaných postav (ASCENDENS IN COELVM CAPTIVAM DVXIT CAPTIVITATEM / Vystupuje na nebesa, vyvádí ven uvězněné); BUKAČOVÁ 1998, 63.

³⁵ Restaurování a zprávy o opravách rozvedla Irena Bukačová ve svém příspěvku do sborníku z roku 1998.

³⁶ HRONOVÁ 2014, 86.

Přehled literatury

Kaceřovský zámek se objevil v literatuře až ke konci 18. století. Kaceřov byl za Floriána Griespeka povýšen na městečko, ale za třicetileté války byl zničen znak, pečeť i důležité smlouvy. Privilegia, která Florián pro své poddané u krále získal, pozbyla platnosti. Z tohoto důvodu nenajdeme městečko Kaceřov v práci od Karla Kuči ani v žádné jiné souhrnné encyklopedii o českých městech.³⁸ Zásadní rozdíly spatřujeme v dataci zámku. Jaroslav Schaller zmínil kapli sv. Jana Křtitele³⁹ a kladl výstavbu do roku 1552.⁴⁰ S tím nesouhlasil Johann Gottfried Sommer, který stavbu datoval dle zkoumání neznámého numizmatika a uvedl rok 1542 a jako stavebníka pak Floriána Griespeka.⁴¹

Nesmíme opomenout faráře Zahálku a jeho novinový článek, který byl věnován historii stavby od roku 1623. Bylo zmíněno i snesení zdiva věže.⁴² Ještě před Carlem Laužilem, který jako první sepsal umělecko-historickou zprávu, zpracoval Kaceřov poměrně detailně Bernard Scheinpflug.⁴³ Od Laužila máme stavební plány, stylové zařazení i odkaz na podobnou architekturu plzeňské radnice. Předlohu pro dórský řád spojil s francouzským architektem Philibertem de l'Orme, znalcem italských památek. Nezavrhl ani německý vliv.⁴⁴

V roce 1888 vešel do povědomí veřejnosti *Urbář panství kaceřovského*, který dal v roce 1558 sepsat sám Florián Griespek. Jako stavitelé zámku jsou zde uváděni vlašští mistři, kteří dle urbáře bydleli v přilehlých staveních.⁴⁵ Urbář byl uložen v knihovně knížete Metternicha v Plasích. Originál dokumentu o 153 stranách již neexistuje, ale je zachován v úplném opise od Františka Xavera Prusíka.⁴⁶

---

³⁷ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 14.

³⁸ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 44.

³⁹ Kaple náležela k původní tvrzi a je doložená k roku 1467. Dosavadní bádání zatím neodhalilo její situování. Kaceřovský urbář se o ní nezmínil. Dříve byla kaple zasvěcena sv. Máří Magdaleně a mohla přiléhat k věži; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 53. „*Za Schallerových dob (1785) byla tu kaple sv. Jana Křtitele, po níž není památky.*“; SEDLÁČEK 1998, 114.

⁴⁰ SCHALLER 1788, 217.

⁴¹ SOMMER 1838, 323.

⁴² Plzeňské noviny, 6. ledna 1867, ročník III., číslo 2; převzato z FREJKOVÁ 1941, 30.

⁴³ SCHEINPFLUG 1876.

⁴⁴ LAUŽIL 1881, 17–25.

⁴⁵ STRNAD 1888, 14–24; viz též SEDLÁČEK 1998, 116–117; ZILYNSKYJ 1998, 34–43.

⁴⁶ GRIESENBACH 2013, 70.

Článek architekta Antonína Balšánka (1865–1921), představitele pozdního historismu a secese, správně uvedl spojitost stavby s dalším griespekovským zámekem – Nelahozevsi.⁴⁷ Opis kaceřovského urbáře vyšel roku 1896 pod vedením F. X. Prusíka.⁴⁸ V roce 1972 vyšlo druhé vydání.⁴⁹ Edice a text urbáře dále rozvedl Bohdan Zilynskyj ve svém příspěvku do sborníku z roku 1998.⁵⁰

Jan Dyk se ve své práci z roku 1901 věnoval především samotnému Floriánu Griespekovi a následně i jeho potomkům. Zmínil výši a následné dělení Griespekova majetku.⁵¹

Velkým přínosem je pro nás práce Augusta Sedláčka (*Hrady, zámky a tvrze království českého*), který přispěl nejen stavebním rozbohem, ale i podrobnou statí o majitelích Kaceřova a o synech Floriána Griespeka.⁵² Sedláček navštívil Kaceřov v roce 1884 a v roce 1886.⁵³

Antonín Podlaha v *Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okresu Kralovickém* z roku 1912 kladl začátek stavby do roku 1540 a její konec do roku 1556. Dále uvedl datum požáru zámku – 2. duben 1912.⁵⁴ Zmínky o Kaceřovu najdeme také v publikaci *Mistři lugaňští v Čechách*, kde Karel Chytil čerpal především z Antonína Podlahy.⁵⁵

Často opomíjený regionální historik Kralovicka a Rakovnicka, Václav Kočka (1875–1951), vydal studii o Kralovicku v roce 1930.⁵⁶ Bohdan Zilynskyj ve svém příspěvku pro vlastivědnou ročenku Severní Plzeňsko III tvrdil, že Kočka dokázal ve svých syntézách archivního materiálu konkurovat Sedláčkovi.⁵⁷

Z novější literatury se Kaceřovu v širších souvislostech věnovala Olga Frejková, jejímž přínosem jsou mimo jiné především analogie s Itálií. V její knize *Palladianismus v české renesanci* najdeme i přehled literatury a archivních pramenů ke Kaceřovu.

---

⁴⁷ BALŠÁNEK 1893, 49; převzato z FREJKOVÁ 1941, 31.

⁴⁸ PRUSÍK 1896.

⁴⁹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 16.

⁵⁰ ZILYNSKYJ 1998, 34–43.

⁵¹ DYK 1909.

⁵² SEDLÁČEK 1998, 113–117.

⁵³ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 52.

⁵⁴ PODLAHA 1912, 30.

⁵⁵ CHYTIL 1925, 32–66.

⁵⁶ KOČKA 1930.

⁵⁷ ZILYNSKYJ 1997, 47.

Frejková neopomněla zdůraznit i vlivy z Německa a Vídně. Právě Vídeň pravděpodobně inspirovala kaceřovského architekta k užití bastionového opevnění.⁵⁸

Eva Šamánková griespekovské stavby zasadila do dění na královském dvoře a obecně do historického kontextu. Seznámila nás s renesancí v Čechách i na Moravě, upozornila na zahraniční vlivy, hledala italské analogie.⁵⁹

Varšavský historik umění Jan Białostocki se ve své knize *The Art of Renaissance in Eastern Europe* věnoval mimo Polsko a Maďarsko i Čechám. Krátce zmínil i griespekovské stavby.⁶⁰ Syntéza českého renesančního umění *Renaissance Art in Bohemia* přinesla obrazovou publikaci věnovanou všem druhům umění od konce 15. století do 17. století.⁶¹ Podobné shrnutí najdeme i v *Renaissance in Böhmen*⁶² a *Dějínách českého výtvarného umění II/1*, kde byla pro mě velkým přínosem především kapitola od Jarmily Krčálové.⁶³

Shrňme-li starší bádání, zásadní studii včetně stavebních plánů přinesl Carl Laužil, který se pokusil zasadit stavbu do evropského kontextu. V roce 1888 vyšel *Urbář panství kaceřovského* a bylo uveřejněno, že zámek stavěli italští Vlaši. August Sedláček svůj popis zámeckého areálu porovnal s předchozími badateli a svůj příspěvek doplnil o historii gotické tvrze, krátce představil Floriána Griespeka a jeho syny. Počátek stavby kladl do roku 1540 a její konec do roku 1556⁶⁴, s tím souhlasil i Antonín Podlaha, který doplnil text o fotodokumentaci před požárem (2. dubna 1912).

Olga Frejková přispěla monografickým zpracováním stavby, stavebním rozbořem a italskými analogiemi. Koupi tvrze a počátek stavby doložila archivními prameny. Rok 1540, který se následně ustálil, s nejistotou doplnila přesným datem (25. duben 1540).⁶⁵ Stavba byla dle Frejkové dokončena na konci roku 1559 (1558 dokončení vnitřní výzdoby), další částka uvedená k roku 1562 souvisela s největší pravděpodobností s vybavením interiéru a dostavbou hospodářské části areálu. Podobná stanoviska zaujala i Eva Šamánková (1540–1558).

---

⁵⁸ FREJKOVÁ 1941.

⁵⁹ ŠAMÁNKOVÁ 1961.

⁶⁰ BIAŁOSTOCKI 1976.

⁶¹ NEUMANN 1979.

⁶² SEIBT 1985.

⁶³ KRČÁLOVÁ 1989.

⁶⁴ V roce 1557 dal Florián komoře k proplacení částku za rok 1555 a 1556. Sedláček neopomněl zmínit, že panovník přispěl Floriánovi na stavbu Kaceřova ještě v roce 1562.

⁶⁵ „Určité je toliko, že tato stavba se začala v období mezi květnem r. 1540 a listopadem r. 1543.“ Za toto období bylo doloženo první vyúčtování; FREJKOVÁ 1941, 71–72.

Velkým přínosem ke studiu Floriána Griespeka, Kaceřova a dalších griespekovských staveb z poslední doby byl sborník z roku 1998, který vznikl v návaznosti na seminář, konaný v Mariánské Týnici v květnu roku 1997. Redaktorem byl Jiří Fák, který sám přispěl článkem o historické ikonografii Kaceřova. Vyzdvihl především akvarely Martina Prusíka z počátku 19. století a přiložil ukázky vyobrazení zámku.⁶⁶ O Floriánu Griespekovi pojednal Václav Bůžek a Otakar Vinař.⁶⁷ Příspěvek Marie Ryantové upozornil na Griespekovo humanistické smýšlení a podrobně doložil studium jeho synů v zahraničí.⁶⁸ Rozšíření Kaceřova o hospodářské budovy za působení Floriána Griespeka se věnoval Karel Jindřich.⁶⁹ Pavel Pokorný popsal znak Griespeků, neopomněl historické souvislosti jeho vzniku.⁷⁰ Griespekovský epitaf v kostele sv. Petra a Pavla v Kralovicích přiblížila Irena Bukačová.⁷¹ Semináře v Mariánské Týnici se zúčastnila i Roma Griessenbeck von Griessenbach, genealožka a příbuzná Floriána Griespeka, se svým manželem. Manželé od roku 1965 jezdí do Čech a sbírají informace o svém předkovi.⁷² Ve své knize se zaměřila především na Floriánův životopis, který zasadila do historického kontextu. Diskutabilní text knihy byl hojně doplněn obrázky.⁷³

Eva Kamenická publikovala v roce 2005 ve Zpravodaji klubu Augusta Sedláčka článek s podrobným popisem dosavadního inženýrko-geologického zkoumání Kaceřova. Přinesla zprávu o vrstvách sutin, které byly objeveny sondami v roce 1989.⁷⁴

Petr Rožmberský ve spolupráci s Milanem Novobilským nám přinesli syntézu poznatků o gotické tvrzi Kaceřov a při hypotetické rekonstrukci areálu vyslovili zajímavé teorie o tom, jak mohla tvrz vypadat. Publikaci doplnili nejen popisem zámku, ale i podrobným popisem opevnění. Vycházeli ze stavebně historického průzkumu z roku 1969. Neopomněli ani kralovickou hrobku a historii vesnice Kaceřov. Důležitou část tvoří i závěrečné kapitoly o osudu zámku ve dvacátém století.⁷⁵

---

⁶⁶ FÁK 1998, 56–61.

⁶⁷ BŮŽEK 1998, 11–17; VINAŘ 1998, 18–20.

⁶⁸ RYANTOVÁ 1998, 21–24.

⁶⁹ JINDŘICH 1998, 28–33.

⁷⁰ POKORNÝ 1998, 25–27.

⁷¹ BUKAČOVÁ 1998, 62–73.

⁷² GRIESSENBACH 2013, 172.

⁷³ GRIESSENBACH 2013.

⁷⁴ KAMENICKÁ 2005, 49–52.

⁷⁵ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007.

Kolář publikoval při příležitosti 500. výročí narození Floriána Griespeka Griespachu rozsáhlý článek s výstižným názvem „*Nejvýznamnější donátor a mecenáš renesanční a humanistické kultury na Plzeňsku.*“ Autor zde shrnul literaturu, která se věnovala osobnosti Floriána Griespeka. Dále zasadil Floriánovu kariéru do kontextu královského dvora. Griespeka představil jako ambiciózního stavebníka, ale především jako významného propagátora a mecenáše humanistických oborů.⁷⁶

---

⁷⁶ KOLÁŘ 2009, 35–72; Petr Kolář se po nepublikované práci *Zámek Kaceřov* z roku 1999 věnuje západočeskému unikátu i nadále.

Florián Griespek z Griespachu

Královská komora Ferdinanda I.

Českou královskou komoru zřídil Ferdinand I. v roce 1527⁷⁷ a její náplní byla péče o královské statky a zvýšení jejich příjmů. Do čela rady dosazoval Ferdinand I. své stoupence zpravidla z rytířského, panského či městského stavu. Česká královská komora se stala jakýmsi odrazovým můstkem pro budoucí habsburské státní byrokraty.

Prvním sekretářem české komory byl jmenován Jiří Žabka z Limberka, který se již za pět let stal vlivným místokancléřem Království českého. Jiří Žabka z Limberka vlastnil na Malé Straně dva domy, které zničil v roce 1541 požár, a vybudoval panství na jižní Moravě.⁷⁸

Funkci nejvyššího horního hejtmana zastával štýrský šlechtic Kryštof Gendorf z Gendorfu, který se podobně jako Žabka těšil Ferdinandově přízni. Tento cizinec si vybudoval panství na úpatí Krkonoš, kde mimo jiné rozvíjel především železářství.⁷⁹

Státní platy nebyly natolik štědré, aby si byrokraté mohli dovolit rozlehlá panství. Státní úředníci těžili hlavně ze svého postavení, díky němuž se dostali k cenným informacím, které mohli následně zužitkovat ve svůj prospěch. Jako další zdroj příjmů se nabízely úplatky a dary.⁸⁰

Rod Griespeků z Griespachu

Rod Griespeků je v Dolním Bavorsku znám od 13. století. Zakladatelem české linie a nejznámějším příslušníkem rodu byl právě Florián. Dolnorakouští páni Griessenbeckové z Griessenbachu a Hahnreitu stále obývají své původní rodové sídlo Griessenbach u Landshutu.⁸¹ Rodina se rozdělila na větev bavorskou a tyrolskou, ze které pocházel Jiří Griespek, Floriánův otec.⁸²

Od roku 1492 mohli šlechtici v Bavorsku vstoupit do císařských služeb. Této příležitosti využil hned následujícího roku Floriánův otec Jiří.

---

⁷⁷ 1. ledna; KOLÁŘ 2009, 41.

⁷⁸ HOSÁK 1970, 27–36.

⁷⁹ BOBKOVÁ 1998, 5.

⁸⁰ BŮŽEK 1995, 11–17.

⁸¹ GRIESENBACH 2013, 14.

⁸² ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 13.

Na dvoře císaře Maxmiliána I. zastával funkci císařského sekretáře a dvorního rady. Jeho manželka Kateřina z tyrolského rodu Grünhoferů z Grünhofu mu porodila šest synů. Známá jsou jména Jorgen, Florián, Ernst a Hanns. Po otcově vzoru působili v habsburských službách.⁸³ Jiří Griespek zemřel v roce 1525.⁸⁴

Florián Griespek z Griespachu

Florián Griespek se narodil 18. 12. 1509⁸⁵ do katolické rodiny v Innsbrucku jako druhorozený syn. Dostalo se mu humanistického vzdělání na univerzitě v Bologni a v Paříži na Sorbonně, kde dokončil studium filozofie a teologie.⁸⁶ Měl velké nadání pro jazyky, vedle rodné němčiny ovládal italštinu, francouzštinu, řečtinu, latinu a později i češtinu. Své zkušenosti a znalosti následně rozšířil na císařském dvoře Karla V.

S Karlovým bratrem Ferdinandem I. se poprvé setkal v roce 1530, kdy doprovázel císaře na říšský sněm do Augsburku. Na Karlovo doporučení se tak Florián Griespek dostal do služeb Ferdinanda I., který ho nejprve pověřil povinnostmi registrátora v královské kanceláři. V této funkci se ukázal jako velmi schopný úředník a byl v roce 1532 jmenován sekretářem české královské komory.⁸⁷ Na konci 30. let 16. století se stal i komorním radou a v roce 1542 i vojenským radou.⁸⁸ V roce 1542 dále zastával funkci podkomořího věnných měst královských.⁸⁹ Po dvou letech v úřadu mu byl zvýšen plat ze 100 grošů na 140 grošů.⁹⁰

Floriána s Ferdinandem spojoval nejen věk, ale i stejné zájmy, názory, humanistické vzdělání. Vznikl mezi nimi vztah, založený na vzájemném respektu a důvěře, což nám

---

⁸³ Ernst byl roku 1567 poslán Maxmiliánem II. do Kutné Hory, kde měl spolu s Floriánem provést kontrolu dolů. Hanns byl komorníkem Ferdinanda II. Tyrolského, syna Ferdinanda I. Doložena je jeho přítomnost v Praze v září roku 1565, kdy se ve Ferdinandově doprovodu zúčastnil rytířských slavností na Staroměstském náměstí; GRIESENBACH 2013, 15.

⁸⁴ GRIESENBACH 2013, 15–16.

⁸⁵ GRIESENBACH 2013, 16. Můžeme se setkat i s rokem 1504 (BŮŽEK 1998, 11; RYANTOVÁ 1998, 21; KOLÁŘ 1896, 552; KOČKA 1930, 83), který ovšem není písemně podložen a je v rozporu s nápisem na kralovickém epitafu, kde se uvádí, že „zesnulý žil 78 let, 3 měsíce a 11 dní.“

⁸⁶ BŮŽEK 1998, 11–13.

⁸⁷ Roma Griessenbeck von Griessenbach uvedla přesné datum 8. července s odkazem na archiv Pražského hradu; GRIESENBACH 2013, 27.

⁸⁸ BŮŽEK 1998, 11–13.

⁸⁹ KOLÁŘ 2009, 42.

⁹⁰ 7. ledna roku 1540 mu bylo vyhověno v návrhu na zvýšení své odměny na 280 kop (16 800 grošů). Od 12. ledna 1544 mu byla uznána doživotní roční provize (171 kop, 1 groš, 5 denárů); GRIESENBACH 2013, 26–27 a 30.

dokládá i rozsah Griespekových pravomocí a úkolů, kterými ho panovník pověřil, mimo jiné i obnovou Pražského hradu.

Floriánovy diplomatické schopnosti upevnily obchodní vztahy Prahy s Drážďany a Norimberkem. Při svých pobytech v Drážďanech se Florián Griespek blíže seznámil s kurfiřtem Augustem, se kterým udržoval přátelské písemné styky. V dopise, který byl doručen na Kaceřov v říjnu roku 1567, žádal August Floriána o radu ohledně vína z jižního Tyrolska.⁹¹

V roce 1538 koupil Florián Griespek reprezentativní dům na Hradčanech. Opravu vedl zřejmě Hans Tyrol.⁹² Florián dům prodal v roce 1561 Ferdinandovi I., který ho daroval ještě téhož roku nově jmenovanému arcibiskupovi Antonínu Brusovi z Mohelnice jako projev dobré vůle. Přestavbou byl v letech 1562 až 1564 pověřen dvorní stavitel Ulrico Aostalli, ovládající techniku sgrafit. Ulricu Aostallimu byla svěřena i rekonstrukce Floriánova nového domu na Újezdě na Malé Straně.

S Rozinou (Rosinou) Hölzovou, se kterou ho spojovala humanistická výchova, se oženil v rodném Innsbrucku v roce 1539. Blažej Hölzl, otec Roziny, sloužil s Floriánovým otcem na císařském dvoře v Innsbrucku. Roma Griessenbeck von Griessenbach zmínila domněnku, že sňatek mohl být rodiči domluven dopředu.⁹³ Rozina porodila čtrnáct synů a deset dcer.⁹⁴

Ač dědicové dostávali česká jména, byli vychováváni v českém prostředí a brali si za manželky české šlechtičny, nezapomínali na svůj německý původ. Blažej a jeho dva synovci usilovali o zavedení německých bohoslužeb pro luterány v kostele sv. Trojice na Malé Straně (dnes kostel Panny Marie Vítězné).⁹⁵

Ze své funkce Griespek rozšiřoval nejen majetek krále, ale i majetek vlastní. Rychlá kariéra neurozeného cizince a nabývání majetku popuzovaly české stavy natolik, že k jeho oslabení využily protihabsburský odboj v roce 1547. Česká šlechta ho obvinila z ničení a falšování zemských privilegií. Obžalován byl Vilémem Křineckým z Ronova a příkaz k jeho zatčení a uvěznění dal nejvyšší purkrabí Volf st. Krajíř z Krajku.

---

⁹¹ GRIESSENBACH 2013, 24, 27, 35.

⁹² KROPÁČEK 1998, 54. Hans Tyrol, jak ho jmenuje Eva Šamánková, byl Ferdinandův hlavní stavitel od roku 1552, po něm nastoupil Bonifác Wolmut; ŠAMÁNKOVÁ 1961, 33–34.

⁹³ GRIESSENBACH 2013, 47–48, 49, 51, 60–61. Datum svatby se v literatuře liší. Setkáme se s datem 1542, které bylo ještě v době první republiky k vidění spolu se znaky rodů Floriána a Roziny nad zámeckým vlašským krbem; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 38, 55–56.

⁹⁴ Jejich děti dostávaly česká jména (Vojtěch, Vratislav, Václav) či jména významných Habsburků (Ferdinand, Karel). Nejmladšího syna pojmenovali Blažej po otci Roziny; GRIESSENBACH 2013, 51, 53–54.

⁹⁵ VINAŘ 1998, 19.

Griespek byl vězněn po tři dny v Bílé věži na Pražském hradě. Porážka německých protestantů v bitvě u Mühlberka vedla k jeho propuštění a následné rehabilitaci, které se mu dostávalo již od května téhož roku.⁹⁶ Tato událost přinesla rodu jistou prestiž a výrazně proměnila štít griespekovského erbu.⁹⁷ [3] Mnozí účastníci odboje byli potrestáni, některým se podařilo utéct do sousedních zemí. Mezi nimi byl i Vilém Křínecký z Ronova, který prchl do Polska.⁹⁸

Florián Griespek udržoval styky s evropskými reformátory Filipem Melanchtonem, Lutherovým stoupencem, a Janem Jakubem Grynaem.⁹⁹ V Čechách finančně podporoval kazatele Jana Mathesiuse (1504–1565), Lutherova žáka a přítele, a kantora latinské školy v Jáchymově Mikuláše Heřmana (1480–1561), který také uznával Lutherovo učení.¹⁰⁰ V literatuře je Florián uváděn i jako významný mecenáš humanistické literatury. Finančně podporoval profesora řečtiny a rektora pražské univerzity Matouše Collina z Chotěřiny.¹⁰¹ Florián Griespek je tak opěvován v latinské literatuře evropských vzdělanců. Ač byl katolického vyznání, posílal své syny na nekatolické univerzity a nebránil jim konvertovat k protestantství, aby se mohli lépe přizpůsobit českému prostředí.¹⁰² Za vlády Rudolfa II. začal Florián povolávat do svých

---

⁹⁶ BŮŽEK 1998, 11–13. Griespekovu nevinu uznal a slavnostně prohlásil Svatobartolomějský sněm; KOLÁŘ 2009, 44.

⁹⁷ „Rodový erb, tvořený zlato-modrým štítem s proměnlivě zbarvenými krovkami, tři modrá šikmá břevna v pravé polovině štítu se spojovala v krovce se třemi zlatými kosnými břevny v levé modré polovině štítu. O deset let později dosáhl Florián Gryspek polepšení erbu: štít byl čtvrcený, v 1. a 4. poli byl starý erb s krovkami, kdežto 2. a 3. pole bylo polcené, vpravo byla ve stříbře červená orlice, vlevo dva pruhy, pravý červený a levý stříbrný. Odměnou za Floriánovo věznění roku 1547 v Bílé věži udělil král Ferdinand I. Gryspekům do erbu srdeční štítek se stylizovaným obrazem tohoto žaláře (modrý štítek se stříbrnou věží). Hlavním klenotem v erbu byla dvě modro-zlatá křídla, vedle něho však existovaly ještě dva klenoty další, jeden s červenou orlicí mezi křídly, druhý se stylizovanou Bílou věží. Původní gryspekovské krovky má dodnes ve znaku město Kralovice, potvrdil mu je 29. září 1547 Ferdinand I. na žádost Floriána Gryspeka. Rodové erby najdeme v kostele sv. Petra a Pavla v Kralovicích, a to v pohřební kapli Gryspeků z let 1575–1581 a na renesančním malovaném epitafu Floriána Gryspeka z roku 1593. Erby Blažeje Gryspeka a jeho manželky Ofky z Bubna jsou zachovány na portálu z roku 1614 na zámku v Nelahozevsi, rodový erb s letopočtem 1599 je zde také na zazděné brance z původní zámecké zahrady.“ PELANT 2013, 132. Heraldické reprezentace využíval zejména Blažej; POKORNÝ 1998, 26. Florián Griespek si potpěl i na ražbu žetonů a portrétních medailí. [4] Na první z nich se objevily latinské nápisy: INVIA VIRTUTI NULLA EST VIA (Pro ctnost není žádná cesta neschůdná) a IMPROBUS LABOR OMNIA VINCIT (Horlivá práce vše přemůže) [5]; GRIESENBACH 2013, 29.

⁹⁸ GRIESENBACH 2013, 39.

⁹⁹ BŮŽEK 1998, 12–14. Je možné, že s Filipem Melanchtonem se Florián Griespek seznámil již v roce 1530, kdy doprovázel Karla V. na Augsburský sněm. Jan Jakub Grynaeus podával Griespekovi pravidelné zprávy o studijních pokrocích syna Blažeje; KOLÁŘ 2009, 62–63.

¹⁰⁰ GRIESENBACH 2013, 31–32.

¹⁰¹ Matouš Collinus z Chotěřiny dedikoval z vděčnosti v roce 1550 Floriánovi dvě svá díla; KOLÁŘ 2009, 64.

¹⁰² Studiu synů Floriána Gryspeka se blíže věnovala Marie Ryantová, mimo jiné uvedla, že když Ferdinand s Vratislavem pobývali v roce 1572 na studiích v Paříži, unikli Bartolomějské noci díky

kostelů luterány. V kralovickém kostele sv. Petra a Pavla kázal od roku 1582 luteránský pastor Matthäus Weigelius. Griespekův tolerantní postoj prohloubil jeho neshody s plaskými cisterciáky, kterým se nelíbilo, že byli nahrazováni luterány, a navíc ve farnostech v okolí kláštera.¹⁰³

Kaceřov, panství Kolovratů, získal Griespek od Viléma Podmoklského v polovině roku 1539 do zástavy po čtyři životy spolu s polovinou Kralovic a dalšími pozemky. S plánovanou přestavbou začal na jaře následujícího roku (25. dubna) a jako zámek byl Kaceřov uváděn již roku 1544.¹⁰⁴ Listina byla uložena do Zemských desek až 25. ledna 1540, proto se můžeme setkat i s tímto datem.¹⁰⁵ Ve 40. letech 16. století čítalo Griespekovo dědictví na čtyři desítky vsí, které měl v předhusitské době v držení plaský klášter.¹⁰⁶ Pozemky kláštera v Plasích Griespek vykupoval formou dlouhodobých zástav, což vedlo k setrvalým rozporům mezi klášterem a Griespekem, který zde svou územní expanzí působil jako lichvář. Klášter proto požádal o právní pomoc Viléma z Rožmberka, nejvyššího purkrabího.¹⁰⁷

Ferdinand I. na stavbu venkovského sídla Kaceřov pravidelně přispíval, což nám doložila korespondence z let 1541 až 1563. „...byl *Florián Gryspek oblíbeným úředníkem krále Ferdinanda a také toho dovedl náležitě využít..., velmi přeháněl při líčení špatného stavu kaceřovské tvrze.*“¹⁰⁸ V roce 1544 Griespekovi dědičně postoupil panství Nelahozeves¹⁰⁹, kde se později usídlil Griespekův syn Blažej.

---

výstraže královny Alžběty Habsburské, dcery Maxmiliána II.; RYANTOVÁ 1998, 21; více k této události KOLÁŘ 2014, 48–50. V roce 1573 studovali jeho tři synové na akademii v Padově; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 38.

¹⁰³ GRIESENBACH 2013, 46. „*Ve Floriánově okolí nalezneme luterány (Filip Melanchton, Matouš Collinus), kalvinisty (Jan Jakub Grynaeus), potomka evangelického pastora z Vratislavi (Salomon Frenzelius), utravisty (David Crinitus, Martin Kuthen) a samozřejmě i katolíky (Jan Hodějovský). Chybí snad jedině zástupce tehdy ještě značně proskribované Jednoty bratrské.*“ KOLÁŘ 2009, 67.

¹⁰⁴ MUK/LÍBAL 1969, 7.

¹⁰⁵ FREJKOVÁ 1941, 71.

¹⁰⁶ PRUSÍK 1896.

¹⁰⁷ BŮŽEK 1998, 12. Vztahu jihočeského rodu s Griespeky se věnoval Petr Kolář v článku *Vilém z Rožmberka a západočeští stavové ve světle jeho vztahů s Floriánem Gryspekem z Gryspachu*; KOLÁŘ 2011, 71–89.

¹⁰⁸ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 13.

¹⁰⁹ Florián začal budovat Nelahozeves od roku 1553 (Kolář uvádí rok 1552; KOLÁŘ 2009, 56.), uvažuje se o návrhu od Bonifáce Wolmuta, který je spojován i s kostelem v Kralovicích a domem se zahradou na Malé Straně (1567). Stavba domu na Malé Straně byla začleněna do Rohanského paláce v Karmelitské ulici; KROPÁČEK 1998, 54–55.

Nelahozeves měla sloužit oproti rodinnému Kaceřovu jako Floriánova soukromá rezidence. Stavbu roku 1582 pojmenoval Floriansburk.¹¹⁰ Florián Griespek zde založil obrazárnu a vzácnou knihovnu. Knihy, převážně latinské a řecké, pokrývaly široké spektrum zájmů. Nacházely se zde politické, hospodářské, přírodovědné tisky i cestopisy a dějepisné knihy. Součástí jeho galerijní sbírky byl údajně i jediný portrét Jana Žižky.¹¹¹ Nelahozeves se v jeho době stala oblíbeným kulturním centrem, které navštívil například humanistický básník Matouš Collinus z Chotěřiny. Matouš Collinus studoval ve Wittenberku a od roku 1537 přednášel na pražské univerzitě. O deset let později po porážce stavovského povstání byl z univerzity vyhozen. Z finanční tísně mu pomohl Florián Griespek, který mu umožnil přednášet na Nelahozevsi a vydal několik jeho spisů. Mezi další učence, kteří navštívili Floriánovo sídlo, patřil Johann Serifaber, Martin Hanno, David Crinitus z Hlaváčova, Thomas Mitis a Salomon Francelius, který napsal verše pro epitaf v kostele sv. Petra a Pavla v Kralovicích a ve svém díle zvěčnil nekrolog, věnovaný Floriánovi. Zámek se těšil přítomnosti humanistů a literátů i za Floriánova syna Blažeje.¹¹² Dokončení přestavby Nelahozevsi spadá až do roku 1614, a lze tedy předpokládat, že se zde vystřídalo více stavitelů.¹¹³

Od roku 1550 vlastnil Florián dům v Plzni.¹¹⁴ V letech 1550–1555 odkoupil od Lva Adama z Rožmitálu panství Rožmitál pod Třemšínem, v roce 1557 území Kočov na Tachovsku¹¹⁵ a v roce 1571 koupil Libštejn.¹¹⁶ Nečtiny spolu s hradem Preitenštej dostal Florián Griespek od panovníka jako odškodnění za nařčení a následné uvěznění za stavovského povstání v roce 1547.¹¹⁷

---

¹¹⁰ Pojmenování Floriansburk se dále neujalo; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 15; viz též KOČKA 1930, 82.

¹¹¹ „Originál obrazu v neklidných dobách zmizel.“ GRIESENBAACH 2013, 98.

¹¹² GRIESENBAACH 2013, 99–101. Pavel R. Pokorný uvedl další jména učenců na Nelahozevsi: Martin Kuthen, Samuel Thesauri; POKORNÝ 1998, 26. Florián se stýkal i s dvorským místosudím (1537–1555) Janem Hodějovským z Hodějova, činným literátem a mecenášem; KOLÁŘ 2009, 66.

¹¹³ Některé stavební úpravy proběhly ještě v roce 1623. Jméno architekta středočeského sídla neznáme, nabízí se podobně jako u Kaceřova Paolo della Stella či Bonifác Wolmut. Dále bývá s pozdějšími úpravami často spojován Pietro Ferrabosca; KOLÁŘ 2009, 57.

¹¹⁴ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 15. Petr Kolář dále uvedl, že Florián vlastnil doly na ledek a skalici poblíž Újezdu na libštejnském panství a měl podíl na cínových dolech u Horního Slavkova a olověných dolech u Oloví; KOLÁŘ 2009, 45.

¹¹⁵ Kočov zdědil po sestře své manželky; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 14.

¹¹⁶ BŮŽEK 1998, 12–14; viz též DOLEŽAL 1998, 48; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 14. Roma Griessenbeck von Griessenbach uvedla, že zadlužené panství Rožmitál odkupoval Florián Griespek již od roku 1540; GRIESENBAACH 2013, 102.

¹¹⁷ GRIESENBAACH 2013, 105–108.

Díky své spolehlivosti a bezúhonnosti si Florián Griespek udržel postavení u císařského dvora i za císaře Maxmiliána II. a Rudolfa II., ač se mu nedostávalo takové přízně jako za vlády Ferdinanda I.¹¹⁸ Za vlády Ferdinandova syna Maxmiliána II. plnil úkoly ve funkci tajného rady. V roce 1575 ho sněm zvolil do komise, která projednávala splavení Labe z Čech do Severního moře. Nechyběl ani v komisi, která se konala v roce 1586 a projednávala splavení Labe v Čechách. Florián byl v té době již v pokročilém věku, přesto byl stále váženým a činným královským poradcem.¹¹⁹

Griespek se naučil velmi dobře česky. V roce 1588 napsal pro správce svých statků návod, jak správně vést hospodářství, „*Naučení ouředníkům hospodářským*“ a „*Griespekův řád selský čili artikulové soudní na panství nelahozevském*“.¹²⁰ Finanční situace Griespekovi umožňovala zaměstnávat na svém panství správce a úředníky. Roku 1566 zaměstnával jako hejtmana Jindřicha Byšického z Byšic, roku 1571 purkrabího Albrechta Kerunka z Lomu, okolo roku 1575 úředníka Jiřího Velvarského ze Saxendorfu. V polovině sedmdesátých let 16. století měl Florián na Kaceřově správce Jana Činovského z Činova a od roku 1577 Josefa Bržínského z Poksdorfu.¹²¹ Griespek zaměstnával i písaře, kteří vedli podrobnou evidenci výstavby. Tyto soupisy se po Bílé hoře bohužel ztratily.¹²²

Florián Griespek zemřel 29. března roku 1588 na Nelahozevsi. Byl pochován do rodinné hrobky v Kralovicích, kterou zdobí od roku 1593 epitaf s obrazem Nanebevstoupení, portrétem Floriána a jeho manželky Roziny Hölzové ze Silianu.

Floriánovi potomci

Floriána přežilo sedm synů a čtyři dcery. Nejmladší dcera Anna (†1602) se provdala roku 1588 za Adama V. Zylvara ze Silberštejna (†1597), jehož rodina vlastnila statky v okolí Trutnova a Králova Dvora v Podkrkonoší. Ostatní dcery, Alžběta, Kateřina a Marie, zůstaly svobodné a žily u svých bratrů. Nejmladší syn Blažej (†1620) se po pětiletých studiích v Basileji oženil v roce 1593 (1595)¹²³ s Ofkou z Bubna (†1626), se kterou měl dceru Veroniku. V roce 1571 si Václav (†1590) vzal

---

¹¹⁸ GRIESENBACH 2013, 9.

¹¹⁹ KOLÁŘ 2009, 44.

¹²⁰ GRIESENBACH 2013, 90.

¹²¹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 15.

¹²² MUK/LÍBAL 1969, 5.

¹²³ Datum sňatku se v pramenech liší. Rok 1593 se shoduje s letopočtem na griespekovském erb, umístěném na několika konzolách nad dveřmi na zámku v Nelahozevsi; GRIESENBACH 2013, 89.

za manželku Maruši (†1608), dceru Petra Boryně ze Lhoty. Václav měl s Maruší jediného syna Bohuslava, který uzavírá manželství se Zuzanou (†1628), dcerou Albrechta Kolovrata Krakovského a hraběnky Šlikové.¹²⁴ Bohuslavovým synem Jáchymem¹²⁵ (†1678) vymřel v Čechách rod Griespeků, necelých sto let po Floriánovi Griespekovi z Griespachu.¹²⁶

„Václav obdržel Nečtiny a Kočov, Ferdinand Mirošov, Strýčkov a Kralovice, Karel Sechutice a Lomany s částí Kaceřovského panství, Vratislav Libštejn a Žikov, Jan Jiří Rožmitál, Jaroslav Kaceřov a Blažej Nelahozeves. Roku 1595 následovalo dělení stříbra mezi bratry ještě živé (Vratislav r. 1589, Václav r. 1590 a Jaroslav okolo r. 1594 zemřeli) a Bohuslava, syna Václavova.“¹²⁷ Po smrti Jaroslava dostal Kaceřov Karel a po něm ho spravoval jeho syn Albrecht.¹²⁸ Po Blažejově smrti zůstala Nelahozeves v majetku Ofky z Bubna, které se nepodařilo splatit dluhy. Nedostavěný zámek byl v roce 1623 prodán Polyxeně z Lobkovic za 40 031 kop míšeňských grošů. Ofka se svou dcerou Veronikou koupila tvrz Kunratice.¹²⁹

Florián Griespek zanechal svým potomkům celkem 122 usedlostí.¹³⁰ V závěti bylo, aby majetek zůstal pohromadě v držení celé rodiny. Floriánovo přání nebylo respektováno.¹³¹ Roku 1595 bylo na pět dílů děleno kaceřovské nádobí, převážně stříbrné nebo pozlacené. Knihovna na Nelahozevsi a velká kaceřovská zbrojnice zůstaly ve společném vlastnictví.¹³²

Griespekovi dědicové se aktivně podíleli na povstání proti králi v roce 1618, zejména Karlův syn Václav a jeho bratr Albrecht Ferdinand.¹³³ Na cestách zastavovali královské posly a informace předávali protestantům. Do stavovské armády poslali na své náklady 4 jezdce a 80 pěších.¹³⁴ Když generál Mansfeld dobýval téhož roku Plzeň, zapůjčili

---

¹²⁴ GRIESENBACH 2013, 89, 116–120.

¹²⁵ Jáchym zemřel 27. prosince 1678 na svém skromném dvoře Střeziměř (poblíž Týnce u Klatov); KOLÁŘ 2014, 62.

¹²⁶ PELANT 2013, 133. O vymření rodu Griespeků v Čechách vznikly legendy. V neznámější z nich se členové rodu otrávil na Kaceřově, když jim panovník po bělohorské porážce odmítl poskytnout milost; VINAŘ 1994, 12.

¹²⁷ SEDLÁČEK 1998, 116–117.

¹²⁸ SEDLÁČEK 1998, 117.

¹²⁹ VINAŘ 1998, 20; viz též RYANTOVÁ 1998, 22.

¹³⁰ GRIESENBACH 2013, 13, 116. Janu Jiřímu a Ferdinandovi z Griespachu se ve své stati ve sborníku Podbrdsko věnoval Petr Kolář; KOLÁŘ 2011, 71–89.

¹³¹ VINAŘ 1998, 19.

¹³² ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 39.

¹³³ JINDŘICH 1998, 31.

¹³⁴ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 39.

z Kaceřova dvě děla a municie.¹³⁵ „Dvě kaceřovská děla v katolické Plzni s rodinným erbem byla hned poznána a hodně ovlivnila výsledek rozhodování v neprospěch Griespeků.“¹³⁶ Na obranu si vyžádal dvě děla také Blažej na Nelahozeves.¹³⁷ Velikost zbrojnice může napovídat, že Kaceřov byl stavěn dle severoitalských vzorů jako pevnost.¹³⁸ Hospodářsky výnosné kaceřovské panství bylo Griespekům po bělohorské porážce zkonfiskováno a 14. května v roce 1623¹³⁹ bylo navráceno klášteru, jak jsem již zmínila výše. Po roce 1623 přišli Griespekové o právo na pohřeb v Kralovicích a jejich krypta byla z podnětu plaského kláštera zazděna.¹⁴⁰

---

¹³⁵ SEDLÁČEK 1998, 117.

¹³⁶ GRIESENBAACH 2013, 133.

¹³⁷ Na Kaceřově zbylo ještě dost děl na případnou obranu; VINAŘ 1998, 19.

¹³⁸ VINAŘ 1998, 19. S tím souhlasili i Petr Rožmborský s Milanem Novobilským: „*Po tragických událostech na Bílé hoře ztratil své původní poslání, být bezpečným a reprezentativním sídlem šlechty.*“ ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 5.

¹³⁹ SEDLÁČEK 1998, 117; viz JINDŘICH 1998, 31; ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 40. Setkáme se i s datem 16. září 1622 (GRIESENBAACH 2013, 134.), 26. listopadem 1622 (ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 40.) i s 16. listopadem 1622 (MUK/LÍBAL 1969, 10; ROŽMBERSKÝ/NOVIBILSKÝ 2007, 40.) O panství se jménem plaského kláštera přihlásil opat Jiří Vasmucyus; MUK/LÍBAL 1969, 10.

¹⁴⁰ GRIESENBAACH 2013, 134.

Zámek Kaceřov

Ojedinělá stavba patří k nejstarším a nejcennějším renesančním objektům v Čechách. Její výjimečnost spočívá i v době vzniku. Okolo roku 1540 docházelo na našem území především k přestavbám a úpravám šlechtických rezidencí. Nová panská sídla se začala stavět zhruba o dvě desetiletí později. Výjimkou je pražský Belvédér a městská architektura.¹⁴¹ V této kapitole bych ráda přiblížila samotnou architekturu zámku a zasadila výstavbu do kontextu doby.

Renesanční architektura v Čechách

Kořeny renesance v Čechách jsou spjaty s vládou Jagellonců. Termínem jagellonská či vladislavská gotika označujeme závěrečnou fázi gotiky, ve které už můžeme úspěšně objevovat renesanční prvky.

Král Vladislav Jagellonský se se svým dvorem usadil roku 1490 v uherském Budíně a Pražský hrad se tak stal pouze jeho příležitostným sídlem, o které ovšem pečoval a pustil se do poměrně rozsáhlé přestavby. Architekt Benedikt Rejt z Piestingu se v královských službách setkal s novým stylem a dokázal italské kompoziční principy správně aplikovat, jak si můžeme ověřit při pohledu na exteriér Vladislavského sálu. Stále to však byly pouze detaily. Při stavbě tzv. Ludvíkova křídla nenavázal Benedikt Rejt na florentské mistry působící v Uhrách, nýbrž na díla, která vycházejí od Leona Battisty Albertiho. Eva Šamánková uvedla jako vzor pro Ludvíkovo křídlo stavbu vévodského paláce v Urbínu (1467–1472), dílo Luciana da Laurana.

Do Čech pronikaly již od středověku architektonické prvky ze západu. Jeden z hlavních proudů vedl od Švábska a Bavor. Další příkladem je cesta přes Vestfálsko, Durynsko a Sasko.¹⁴²

Větší předpoklad pro převzetí italských vlivů měl uherský královský dvůr v Budíně. Obchodní a kulturní styky s Itálií byly tradičně pěstovány a došlo tak ke zprostředkování příchodu prvních vlašských mistrů.¹⁴³ Většina pozdně gotických staveb s renesančními detaily bohužel nepřežila turecké útoky.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ V té době vznikaly například Pardubice a radnice v Litoměřicích (1537–1539); KOLÁŘ 2009, 52.

¹⁴² ŠAMÁNKOVÁ 1961, 7–17.

¹⁴³ PLAČEK 1996, 51.

¹⁴⁴ V Uhrách se o tyto stavby zasloužil Matyáš Korvín, na jehož dvoře pracovali florenští architekti Chimenti Camiccia či Giovanni Dalmata. Příkladem uvádím přestavbu Budína a stavbu královského

Pavel Preiss v úvodu knihy *Italští umělci v Praze* napsal, že skoro všichni vlašští mistři pražské renesance a baroka přišli z oblasti Comského a Lugánského jezera. Tito umělci, nazývaní „*artisti dei laghi*“ (umělci jezerní oblasti), výrazně proměnili architekturu záalpských zemí. Do Čech se dostávali na počátku 16. století.¹⁴⁵

Po roce 1538 došlo k velké dispoziční proměně staveb. Roku 1538 povolal Ferdinand I. ke stavbě Belvedéru – letohrádku královny Anny – stavitele a kameníky z Itálie. Významným architektem a kameníkem byl Paolo della Stella¹⁴⁶, který vedoucí úlohu převzal po Giovannim de Spatiovi.¹⁴⁷ Stella plnil svou úlohu až do své smrti roku 1552. Pražský letohrádek¹⁴⁸ pak převzal nový císařský architekt Bonifác Wolmut.

Stavitelé a architektura Kaceřova

Pražská stavební huť a italští stavitelé

Jméno kaceřovského architekta neznáme, ale můžeme předpokládat, že jím byl někdo přímo z královské stavební huti. Florián Griespek se ze své funkce inspektora a finančního správce pražské stavební huti s dvorními staviteli jistě dobře znal. Když roku 1538 zahájil Paolo della Stella stavbu letohrádku královny Anny, měl být Florián k dispozici jako tlumočník.¹⁴⁹ Petr Kolář upozornil na to, že Florián při stavbě Belvedéru projevil v červnu roku 1540 u panovníka své obavy a nespokojenost s prací italských stavitelů a nepřímo vyjádřil svou nedůvěru v hlavního stavitele Paola della Stellu.¹⁵⁰ Floriánova stížnost vedla k povolání králova vídeňského stavitele Jana

---

sídla v Komárně. Kameníci florentského okruhu se s velkou pravděpodobností podíleli i na pracích v Tovačově a na renesanční bráně na zámku v Moravské Třebové; ŠAMÁNKOVÁ 1916, 8–9.

¹⁴⁵ PREISS 1986, 8. V zimě se Italové obvykle vraceli do vlasti, aby načerpali italské inovace; PREISS 1986, 11.

¹⁴⁶ Paolo della Stella představil v Praze po 10. dubnu roku 1538 model letohrádku, který vytvořil v Janově. V Itálii k projektu přizval třináct kameníků, kteří s ním přijeli do Prahy; BAŽANT 2014, 35. Na letohrádku se měl Stella zřejmě účastnit pouze jako kameník. „*O Stellovi se v odborné literatuře píše jako o rozpolceném tvůrci, jehož některé práce budí dojem, že dokonale zvládl antický formální kánon, jiné však údajně ukazují spíše na provinčního umělce ovládajícího pouze nejjednodušší výrazové prostředky.*“ BAŽANT 2006, 104. O naplněných ambicích a sebevědomí Paola della Stelly více Pavel Preiss; PREISS 1986, 20–21.

¹⁴⁷ G. Spatio (Spazio), syn Jacopa Spazia, přišel do Prahy již v roce 1535. G. Spazio pocházel z Lanza ve Val Intelvi (městečko u Lugánského jezera). Někjaký čas působil se svým otcem ve Vídni; PREISS 1986, 20; viz též CHYTL 1925, 34, 57.

¹⁴⁸ Při stavbě letohrádku Belvédér byly použity Serliovy předlohy; BIALOSTOCKI 1976, 74; více viz BAŽANT 2006.

¹⁴⁹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 34.

¹⁵⁰ „*Nerovná zeď jednoznačně svědčí o tom, že Stella neměl valné zkušenosti s realizací staveb a pravděpodobně tedy nebyl ani autorem ideové koncepce pražského Belvedéru. Tato okolnost*

Tscherta, který byl přizván ke stavební inspekci letohrádku. Byla vyslovena otázka, zda by Stella mohl působit jako hlavní stavitel v Praze a současně i vést přestavbu Kaceřova. Floriánova písemně vyslovená nedůvěra ze stavebního hlášení nijak nenarušuje teorii, že Florián přizval k přestavbě svého reprezentačního sídla přímo Paola della Stellu. Kolář vyslovil poněkud diskutabilní otázku, zda se z Griespekovy strany mohlo jednat o pouhou kalkulaci, jak získat italského stavitele pro sebe.¹⁵¹

Olga Frejková zahrnuje griespekovské zámky do své práce o palladianismu v Čechách a dala stavby do souvislosti s tvorbou Andrea Palladia. Velké pochybnosti o tomto spojení vyslovil ve své práci Petr Kolář, který upozornil na to, že v době zahájení stavby Kaceřova bylo Palladiovi 22 nebo 32 let¹⁵² a jeho vliv tedy nemohl být rozhodující. V rozporu je i srovnání Kaceřova s bazilikou ve Vicenze, která byla stavěna až v letech 1549–1614.¹⁵³

Šamánková našla italské analogie ke Kaceřovu v Caprarole z roku 1559 od Vignoly a v janovské vile Gambia od Alessiho z roku 1549. [6,7,8,9] Podobnost nalezneme v členění průčelí, kde ustupuje střed a vystupují křídla. V tomto případě souhlasím především s druhou zmíněnou stavbou, kde výrazně vystupují i křídla prvního patra a shoda je patrnější. Kaceřovský vstupní portál vychází z Vignolovy římské architektury, kterou v Mantově po roce 1525 aplikoval a přepracovával Giulio Romano.¹⁵⁴ Postavení Kaceřova do kontextu se stavbami z pobramantovského období v Itálii se zdá šťastné.¹⁵⁵ Serlioova Čtvrtá kniha, poprvé vydaná v Benátkách roku 1537, je uváděna jako teoretická předloha Kaceřova a východního křídla v Nelahozevsi. Hlavním shodným rysem jsou čtyřkřídle půdorysy, jednotlivé motivy a kompoziční předlohy. Příkladem může být předloha pro kaceřovský portál.

Za předstupeň stavby lze částečně považovat zámek Porcia [10] v korutanském městě Spittal an der Drau, vybudovaný po roce 1533 pro Ferdinandova španělského důvěrníka Gabriela von Salamanca-Ortenburg.¹⁵⁶ Shodné rysy s kaceřovským zámekem

---

ukazuje na to, že Ferdinandovi od počátku záleželo především na sochařské výzdobě stavby. To byl patrně důvod, proč se vždy snažil vyhovět Paolovi della Stella a hájil jej...“ BAŽANT 2006, 17.

¹⁵¹ KOLÁŘ 2009, 54–56. Jan Tschert je v česky psané literatuře někdy uváděn jako Jan Čert; BAŽANT 2014, 36. Preiss uvedl přesnější datum sepsání stížnosti (10. 4. 1540) a doplnil, že jim komora dlužila platy již od roku 1538. Není tedy divu, že Italové hrozili stávkou; PREISS 1986, 10.

¹⁵² Datum narození italského architekta klasické renesance se různí, uvádí se roky 1508 a 1518.

¹⁵³ KOLÁŘ 2009, 49.

¹⁵⁴ ŠAMÁNKOVÁ 1961, 30.

¹⁵⁵ KOLÁŘ 2009, 49.

¹⁵⁶ VLČEK 1999, 292. Frejková uvádí dataci zámku Porcia okolo roku 1530 a shledává vztah především k nejmladšímu křídlu v Nelahozevsi. Ovšem vztah ke Kaceřovu neopomíjí. „Špitálská

najdeme v detailech, které zmiňují v poznámkách. Podle mého názoru nemusel autor Kaceřova nutně znát korutanskou stavbu ani její stavební plány. Dispozice zámku Porcia se Kaceřovu podobá na první pohled pouze vzdáleně. Architekt Kaceřova celkovou dispozici přizpůsobil terénu a základům gotické tvrze, aby mohlo být využito středověkého opevnění. Autoři obou staveb mohli vycházet ze stejných zdrojů (zejména z traktátové literatury). Na druhou stranu město Spittal an der Drau leží kousek od italských hranic a nelze vyloučit, že italští stavitelé toto město při cestě na sever nenavštívili.

Vídeňský architekt

V té době vzácné bastionové opevnění nás může nasměrovat k Vidni, kde se tento typ opevnění objevil nejbližší.¹⁵⁷ [11] Použití tohoto novověkého opevňovacího systému je v literatuře spojováno s italským architektem Michele San Micheli (1484–1559), který na konci dvacátých let 16. století opevnil Veronu. Bastion v základní dispozici zámku můžeme obdivovat právě na griespekovské Nelahozevsi, kde za něj vděčíme pravděpodobně Sebastianovi Serliovi (1475–1554).¹⁵⁸

Bastionové opevnění bylo poprvé použito při obraně proti Turkům na přelomu 15. a 16. století na ostrově Rhodos, kde ho stavěli Italové. Ve dvacátých letech 16. století bylo uplatněno v již zmíněné Veroně a dalších italských městech. Mimo Itálii se s tímto novým typem opevnění setkáme například v Antverpách nebo ve slovenském Komárně. Ovšem užití bastionového opevnění u soukromé stavby najdeme pouze v Kaceřově a později v Bučovicích (1575–1585).¹⁵⁹ Petr Kolář dále zmínil pražský letohrádek Hvězda, kde také došlo ke skloubení komfortu a obrany.¹⁶⁰

---

stavba pro svůj časný vznik může mít jistý vztah i ke Kaceřovu. Jeho rustikové portály navazují na portál hospodářského zámeckého traktu ve Špitálu z r. 1537, jedno z krbových kladí na Kaceřově je totožné s kladím špitálského nádvorního portálu v severozápadním koutě v druhém patře.“ FREJKOVÁ 1941, 160.

¹⁵⁷ VLČEK 1994, 37–39.

¹⁵⁸ VLČEK 1994, 123.

¹⁵⁹ ROŽMBERSKÝ/NOVOTILSKÝ 2007, 38. Bastion s tupouhlým hrotem byl hojně používán ve francouzských pevnostech; KOCH 1998, 407.

¹⁶⁰ Za předstupeň bastionového opevnění v Čechách můžeme považovat uplatnění okrouhlých rondelů na zámku v Pardubicích, v Chlumci nad Cidlinou, Tovačově, Židlochovicích u Brna. Po Kaceřovu bylo bastionové opevnění použito jako součást architektonického členění na již zmíněné Nelahozevsi či v Roudnici nad Labem. Pětiboké rizality na kroměřížském zámku, představované těsně před rokem 1540, nabízejí možnou analogii ke griespekovským zámkům; KOLÁŘ 2009, 51–52.

August Sedláček napsal, že Bonifác Wolmut by mohl stát za návrhem přestavby Kaceřova.¹⁶¹ Frejková našla analogie s německo-italskou dílnou, která vznikla v roce 1531 ve Vídni. Uvedla jména stavitelů, kteří se podíleli na stavbě vídeňských hradeb v letech 1530–1546. První skupinu jmen tvoří Heinrich Spettl, Johann Tscherte, Jörg Lang. Nám známý Bonifác Wolmut byl podřízený Sigmundu de Pretta, Friedrichu Tischlerovi, Francescu Pozzovi a Pietru Ferraboscovi.¹⁶² Průčelí Švýcarského dvora, které je příbuzné Kaceřovu a východnímu křídlu v Nelahozevsi, je pravděpodobně dílem Francesca Pozza a Friedricha Tischlera.

Frejková nabídla spojení Kaceřova s Prahou právě až od Bonifáce Wolmuta. „*Víme, že r. 1534 císař přislíbil Wolmutovi příležitost, aby prokázal svoji zdatnost v Praze. Poněvadž neznáme uskutečnění tohoto slibu, není důvodu, proč by tato příležitost místo Prahy nemohla souviseti právě s Kaceřovem, venkovským sídlem vysoce exponovaného císařova úředníka, jehož stavba byla hrazena přímo z císařské pokladny.*“¹⁶³

Z vídeňských stavebníků je s Kaceřovem úzce spojován Johann Tscherte (Jan Čert), který v červnu roku 1540 navštívil Pražský hrad, jak jsem uvedla výše.¹⁶⁴ Pavel Preiss zmínil, že Jan Čert byl do Prahy povolán i v roce 1538, aby se vyjádřil k platebním podmínkám italských stavitelů a posoudil jejich odbornost.¹⁶⁵ Floriánovi se Jan Čert zamlouval a dokonce naléhal na panovníka, aby Čerta pověřil dokončením Belvedéru. I přes Griespekův nesouhlas a vyslovené argumenty se Jan Čert vrátil na konci června roku 1540 zpět do Vídně.¹⁶⁶

Stavitelé plzeňské radnice

Roma Griessenbeck von Griessenbach spojila kaceřovského architekta s okruhem italských stavebníků, kteří v letech 1554 až 1559 pracovali na stavbě radnice v Plzni. Dále uvedla, že se Griespek od roku 1540 zřejmě obracel přímo na Giovanniho

---

¹⁶¹ SEDLÁČEK 1998, 113–117.

¹⁶² K Pietru Ferraboscovi di Lango a jeho okruhu nás odkazuje doložený pobyt Italů na Kaceřově. Spatřujeme i jisté paralely s jeho zámkem v Kaiser-Ebersdorfu, který Kaceřovu odpovídá svým průčelí i vodním typem založení; FREJKOVÁ 1941, 154–155.

¹⁶³ FREJKOVÁ 1941, 155.

¹⁶⁴ FREJKOVÁ 1941, 154–155.

¹⁶⁵ „*V první fázi svého působení v Čechách, jmenovitě při stavbě pražského Královského letohrádku, vystupovali Vlaši velmi sebevědomě a sebejistě. Byli si vědomi své ceny, vážnosti a významu pro stavbu, na níž panovníkovi tolik záleželo z důvodu osobních i vladařsky prestižních.*“ Giovanni Spazio v té době požadoval vyplácení honoráře dle odbornosti; PREISS 1986, 10.

¹⁶⁶ BAŽANT 2006, 17.

de Statiu, kterého přímo pověřil stavbou Kaceřova.¹⁶⁷ Tento stavitel z lombardského Lugana se objevil v Plzni v roce 1554 a je ztotožňován s jistým Honsem Vlachem. Byla nabídnuta i možnost, že mohl být hlavním kaceřovským architektem. Frejková ho zařadila do vídeňského okruhu a spojila ho i přímo s Wolmutem. Dále upozornila, že plzeňská kolonie působila v Plzni až po stavbě Kaceřova.¹⁶⁸ Ovšem z potenciálních kaceřovských architektů může Giovanniho de Statiu, stavitele plzeňské radnice, vyloučit skutečnost, že nepatřil do nejužšího pražského dvorského okruhu.¹⁶⁹

Karel Chytil propojil Kaceřov nejen s pražským okruhem stavebníků, kteří pracovali na letohrádku, ale i s italskou stavební skupinou, pracující v Plzni.¹⁷⁰ Šamánková nezpochybnila působení kaceřovských stavitelů na plzeňské radnici. „*Vypuklé vlysy pod okenními římsami poukazují zřetelně na přítomnost mistrů z nedalekého Kaceřova.*“¹⁷¹

Popis zámku

Zámecký areál chránil vyzděný příkop, který byl v nárožích doplněn čtyřmi pětibokými bastiony. Před hradbou, která původně dosahovala úrovně prvního zámeckého patra, se nacházel další příkop s nízkým valem. Tento příkop bylo možné zatopit vodou. Přes příkopy vedly padací mosty, nedochovaná vstupní brána byla umístěna do stejné osy jako východní a západní portál. Zeď, táhnoucí se po celé délce areálu od severu k jihu, oddělovala zámek od hospodářské části objektu. Součástí areálu byla kromě hospodářských budov i velká zbrojnice. Na plánu z roku 1846 od Františka Alexandra Hebera je patrné i nezvyklé natočení celkové dispozice zámku.¹⁷²

Půdorys zámku o poměru stran 3:4 je téměř symetrický. [12] Stavba je orientována na podélnou osu, která prochází hlavním vstupním portálem na východě a pokračuje do druhého portálu na západě. Souměrně k ose přiléhají arkády, lodžie, bastiony i nárožní rizality. [13] Čtyřkřídlá stavba je dvoupatrová, na východě jsou patra tři. Obdélné nádvoří, vydlážděné valouny, lemují po všech stranách přízemní arkády,

---

¹⁶⁷ GRIESENBACH 2013, 64.

¹⁶⁸ FREJKOVÁ 1941, 155.

¹⁶⁹ KOLÁŘ 2009, 54.

¹⁷⁰ Chytil upozornil na shodné rysy Kaceřova s plzeňskou radnicí, jejímž stavitel byl Hons Vlach; CHYTIL 1925, 45. V Plzni je historicky doložen až od roku 1554. Jeho zásah na Kaceřově není písemně doložen, ale jeho stavební činnost dokládá, že patřil k vídeňské skupině a k okruhu Bonifáce Wolmuta; FREJKOVÁ 1941, 155.

¹⁷¹ ŠAMÁNKOVÁ 1961, 40.

¹⁷² Plán je součástí obrazové přílohy.

arkády patrové se objevují pouze v bočních traktech.¹⁷³ Celý zámek obíhá nad přízemím kordonová římsa obdélného profilu, přerušena okny u schodiště. Další římsu najdeme v úrovni parapetů přízemních oken ve vstupním průčelí a v bočních stranách rizalitů. Jinak je průčelí poměrně ploché, výrazným prvkem je bosovaný vstupní portál.¹⁷⁴ [14] Půdorys z části připomíná florentské Palazzo Strozzi (1489–1636).¹⁷⁵

V interiéru vynikají kamenické detaily [15] a především dochované vlašské krby [16,17], o kterých jsem se blíže zmínila v kapitole Vytápění zámku.¹⁷⁶ Pro majitele zámku a jeho rodinu bylo vyhrazeno první patro [18,19,20], vyšší patra sloužila služebnictvu.¹⁷⁷

Zámecké arkády

Arkády v přízemí jsou ukázkou inspirace římskou architekturou (triumfální oblouky, akvadukty, amfiteátry, divadla). [21,22] Patky pilířů navazují na patku soklů Konstantinova oblouku.¹⁷⁸ Tento sloupově-architrákový systém, skloubený s archivoltou na pilířích, je oproti prvnímu patru velmi kvalitní. Ke čtyřbokým pilířům přiléhají toskánské polosloupky, které vzpírají kladí. Přímou z arkád jsou přístupné obytné místnosti, které jsou navzájem propojené. Arkádové chodby [23,24,25,26,27] jsou na jižní a severní straně téměř shodné, severní chodba se směrem k východu neznatelně zužuje.¹⁷⁹ Arkády s křížovou klenbou v prvním patře severního a jižního křídla jsou pravděpodobně prací janovských nebo lombardských umělců, působících na dvoře Ferdinanda I. Tito umělci přebírali původem toskánské stavební motivy. V literatuře je uváděn i samotný Bonifác Wolmut.¹⁸⁰ Vlček přirovnal rozšířené arkády na kratších stranách k Palazzo Vendramin-Calergi v Benátkách.¹⁸¹ Na technické nedostatky prvního patra upozornila Olga Frejková v knize *Palladianismus v české renesanci*.¹⁸²

---

¹⁷³ PODLAHA 1912, 38.

¹⁷⁴ MUK/LÍBAL 1969, 12, 27.

¹⁷⁵ VLČEK 1999, 58.

¹⁷⁶ Renesanční krbové architektury v Čechách se ve své diplomové práci věnovala Martina Víšková; VÍŠKOVÁ 2014.

¹⁷⁷ KOLÁŘ 2009, 50.

¹⁷⁸ Shodné patky soklů najdeme i u oblouku v Ankoně. Obliba antiky nám dokládá, že při stavbě Kaceřova znali i Serliovu Třetí knihu, která vyšla roku 1540. Najdeme v ní i předlohu pro pletencový motiv, který byl použit pro zábradlí vnitřního schodiště; FREJKOVÁ 1941, 122, 168–169.

¹⁷⁹ MUK/LÍBAL 1969, 36.

¹⁸⁰ VLČEK 1994, 39 a 168.

¹⁸¹ VLČEK 1999, 568.

¹⁸² „Sloupy horní arkády nezvykle ustupují z osy dolních sloupů k lici zdiva. Dále nároží patra nápadně vyběhá ze svislé osy přízemku.“ FREJKOVÁ 1941, 53.

Tři pole arkád v prvním patře jižního křídla musela být po požáru z roku 1912 zazděna. Dva oblouky arkád v severním traktu jsou dřevěné. [28] Byly poničeny při snesení gotické věže roku 1875, kdy se část věže zřítila na nádvoří. V prvním patře východního a západního křídla jsou otevřené lodžie, kde se na křížové a valené klenbě s výsečemi dochovaly fragmenty ornamentálních i mytologických maleb. Kaceřovský arkádový systém s představenými polosloupky se stal inspiračním zdrojem pro arkády na mělnickém zámku.¹⁸³ Doba vzniku mělnických arkád nabízí spojení s kaceřovskou hutí, ovšem rustikální a nevyvážené provedení mělnických arkád svědčí spíše o méně zkušeném staviteli, který se nechal Kaceřovem inspirovat.

Nástěnné malby v arkádách

V jižní části arkád v prvním patře se nám dochovaly fragmenty nástěnné výzdoby. [29] Malby, laděné do černých, šedých a hnědých tónů, pokrývají plochu o rozloze 50 m². Oproti nadokennímu pásu v interiéru byly malby v otevřených arkádách při požáru v roce 1912 značně poškozeny. Došlo k narušení jednotlivých vrstev a omítka ztratila soudržnost. Na začátku restaurování byly malby sotva patrné. Plocha je rozdělena na dvě čelní a jednu boční lunetu a je křížově zaklenuta. Na střední lunetě se nachází Noemova archa, kterou dnes lze spatřit pouze při dobrém osvětlení. [30,31] Na středním klenebním poli je zobrazena žena v kruhu. Trojúhelníková pole zdobí renesanční ornamenty. Zpráva z roku 1977 uvedla, že omítka byla zpevněna pomocí injektáže a výzdoba oživena. Podklad byl zpevňován i ve druhé fázi restaurování, celková barevnost jednotlivých polí je různá. Od tmavé šedo zelené přes šedobílou se dostáváme k tónům barvy páleného okru. Barevnou nejednotnost způsobil požár, který vedl k chemickým změnám v omítce.¹⁸⁴

Nádvoří

Terén okolo sídla klesal od západu k východu. Předpokládáme, že středověký dvůr se nacházel přibližně na stejném místě a ve stejném rozsahu jako dnešní zámecké

---

¹⁸³ STEFAN 1961, 244.

¹⁸⁴ Zpráva o restaurátorských pracích 1977; Zpráva o restaurátorských pracích 1978.

nádvoří. Při stavbě tvrze byl dvůr vyrovnán navezením sutiny.¹⁸⁵ Nádvoří i terén okolo stavby byl ve středověku o několik desítek centimetrů nižší.

Sonda zavedená v rámci geologického průzkumu v roce 1989 v jihozápadním nároží potvrdila, že terén byl o 110 centimetrů níže, než je dnes.¹⁸⁶ Zámek se nachází na území s velmi malým říčním spádem, v okolí protéká řeka Střela.¹⁸⁷

Severní křídlo - věž

V horní části, severovýchodním cípu centrální dispozice, kde vidíme silnější obvodové zdi, můžeme vyčíst pozůstatky hranolové věže ze středověké tvrze. [32] Věž byla opatřena dřevěnou galerií a lucernovou střechou, nahrazenou později střechou jehlanovou. Ze statických důvodů bylo zdivo věže přesahující výšku stavby roku 1875 odstraněno.¹⁸⁸ Do dnešních dnů se dochovala jižní, východní a severní stěna od sklepní části po výšku podstřeší. Ve východní stěně bylo zachováno původní gotické okénko. Dále je v interiéru částečně patrné okénko na severní stěně, na kterou přiléhá severovýchodní rizalit.¹⁸⁹

Jižní křídlo [33]

V prvním patře se nám dochovaly zbytky ornamentálních maleb z 2. poloviny 18. století, v nejzachovalejším jižním křídle se jedná konkrétně o Pannu Marii v oblacích, s mnichem po její pravici.¹⁹⁰ V jihozápadní části bývala kuchyně, kde se dochoval krb se dvěma štukovými kartušemi a deskou s letopočtem 1552, který pravděpodobně odkazuje na ukončení stavebních prací.¹⁹¹ V jihozápadním rohu najdeme další schodiště, zakončené v prvním patře zábradlím z kamenného pletiva dle Serliovy Třetí knihy.¹⁹² [34,35] Přibližně deset metrů od jihozápadního nároží bylo v roce 1960 objeveno staré zdivo, které mohlo být součástí odstraněných hospodářských stavení. V publikaci *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov* se dočteme, že se může jednat i o pozůstatky z Floriánovy lázně. Náhodné objevení zdiva v roce 1960 bylo blíže

---

¹⁸⁵ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 20–21.

¹⁸⁶ KAMENICKÁ 2005, 52.

¹⁸⁷ MUK/LÍBAL 1969, 25.

¹⁸⁸ PODLAHA 1912, 38. Půdorys věže je přibližně 8 x 8 m; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 20.

¹⁸⁹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 20.

¹⁹⁰ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 46.

¹⁹¹ VLČEK 1994, 45.

¹⁹² GRIESENBACH 2013, 66; viz též FREJKOVÁ 1941, 168–169.

prozkoumáno stavebně-historickým průzkumem v roce 1969 a v roce 1989 archeologickým výzkumem. Pod renesanční cihlovou podlahou byla objevena 95 centimetrů široká zeď z lomového kamene. Zeď prochází napříč celou zámeckou kuchyní od východu na západ a v pravém úhlu navazuje na západní obvodovou zeď zámku. [36] Další zeď z lomového kamene se objevila v severozápadním rohu kuchyně, kde byl zazděn úzký vchod (85 cm), ústící do rohu arkádové chodby na západní straně. Do zámecké novostavby nebyla tedy pojata pouze gotická věž, ale i nároží staršího stavení či hradby. „*Gotické zdivo bylo nalezeno v severní části nádvoří i vně severního křídla, v severozápadním nároží i při západní straně zámku.*“ K tomuto závěru se došlo po geologických vrtech, které byly provedeny v letech 1982 a 1983.¹⁹³

Východní křídlo

V dvoupatrovém východním křídle se nachází hlavní schodiště. Zde byl asi vyzdvižen první rizalit, který byl připojen k věži již na počátku 40. let. Po dokončení obvodové zdi východního křídla byl připojen jižní dvouosý rizalit. Hlavní průčelí je dlouhé 50 metrů, přiléhající boční křídla jsou o deset metrů kratší.¹⁹⁴ [37] Honosný vstupní portál na východě, navržený na motivy triumfálních oblouků, zaujme bosovanou rustikou zdiva, která zasahuje až do architrávu a vlysu kladí. Před obdélný bosovaný rámeček jsou představeny toskánské polosloupky. [38] Brána s bosovaným kamenným ostěním otevírá západní křídlo do zahrady. [39,40] Portály, umístěné v ose, umožňují průhled celou stavbou. Olga Frejková přirovnala východní portál Kaceřova a západní i východní portál v Nelahozevsi k oblouku Marka Aurelia (kolem roku 165) a Septima Severa (z roku 203).¹⁹⁵ Další portál, umístěný v již zmíněné ose, se nachází ve zdi, která oddělovala zámeckou budovu od hospodářského areálu. Dříve zeď zdobily sochy, umístěné v nikách.¹⁹⁶ Před vstupem býval most přes vodní vyzděný příkop, dnes již zasypaný, který obíhal celou stavbu. Nad třípatrovým vstupním křídlem s nárožními rizality se v patře nachází hlavní sál¹⁹⁷, který od druhé poloviny 18. století zdobila barokní štuková kartuše se znaky plaského opata Hartmanna.¹⁹⁸ Jedinečná necková

---

¹⁹³ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 27.

¹⁹⁴ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 35.

¹⁹⁵ FREJKOVÁ 1941, 142.

¹⁹⁶ KOLÁŘ 2009, 49.

¹⁹⁷ Velký sál má rozměry 17 x 8,5 metrů; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 36.

¹⁹⁸ PODLAHA 1912, 32–38.

klenba sálu byla bohužel nenávratně zničena při požáru v roce 1912.¹⁹⁹ Kameníky, kteří dokončovali Kaceřov a Nelahozeves, si můžeme připomenout i zámeckým vstupním portálem v Litomyšli.²⁰⁰

Nástěnné malby v interiéru

V patře jihovýchodního rizalitu najdeme podél celé nadokenní části zrestaurovaný modrý pás s medailony, které zobrazují dosud neidentifikované osoby.²⁰¹ [41,42] První etapa restaurování výzdoby v horní části Rytířského sálu proběhla na konci sedmdesátých let. Pás, datovaný rokem 1556, se táhne po obvodu všech čtyř stěn a je široký jeden metr. [43,44] Z důvodu zatékání do stavby byl značně poškozen. Renesanční malba, pravděpodobně od italského malíře, byla pokryta jednou vápennou vrstvou a jednou temperovou přemalbou. Akademická malířka Eva Kyšková v restaurátorské zprávě z října roku 1979 uvedla, že medailóny s portréty jsou poměrně zachovalé. Osm medailónů doplňuje dekorativní rostlinný ornament. [45] Můžeme rozeznat například květiny a stylizované šišky v rozích a uprostřed stěn. Motiv šišek původně zakončoval štukové konzole, které byly již odstraněny.²⁰² Šlahouny květin se točí do spirál, které jsou kromě květin doplněny o ovocné a zoomorfní motivy. S jistotou lze rozeznat hrušky a beránka (ovečku). [46,47,48] Na jednom z medailonů je s úhelníkem zobrazen vousatý muž ve vojenské přilbě. [49] Ač se symbol architekta poněkud rozchází s přilbou, někteří historici se shodli, že se jedná o podobiznu architekta zámku – Paola della Stelly.²⁰³ Původní omítku bylo třeba zpevnit povrchově i hloubkově, některé části byly tmeleny. Po ukončení první fáze, tedy po očištění od vápenných přemaleb, zpevnění omítky a tmelení, mohlo následovat samotné retušování. Fragmentální malba byla scelena a opatřena konzervačním postříkem, jak uvedla restaurátorská zpráva z listopadu roku 1983.²⁰⁴ Další nástěnné malby v interiéru jsou postupně odkrývány a v budoucnu si jistě zaslouží naši pozornost a další studium. [50]

---

¹⁹⁹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 36. Necková klenba umožňuje překlenout rozlehlou plochu bez nadměrného zvětšení výšky stropů; VLČEK 1999, 58.

²⁰⁰ VLČEK 1994, 45.

²⁰¹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 36.

²⁰² Zpráva o restaurování I. 1979; Zpráva o restaurování II. 1983.

²⁰³ KOLÁŘ 2009, 54.

²⁰⁴ Zpráva o restaurování I. 1979; Zpráva o restaurování II. 1983.

Vytápění zámku

Dnešní chloubou zámku jsou původní cihlové krby, zdobené pískovcem a hlazenou štukaturou. Nejkrásnější krb se nachází v bývalém reprezentačním sále v severní zdi východního traktu. [51] Poškozené kladí krby vzpírají karyatidy, nad jejichž hlavami je umístěna římsa, členěná triglyfy a zdobená metopy s plastickými růžicemi a kartušemi. [52] V literatuře je uváděna domněnka, že postava muže by mohla představovat Floriána Griespeka a ženská postava vpravo jeho manželku Rozinu Hölzovou. [53,54] Tuto domněnku nezpochybnil z novějších pramenů Petr Kolář ani Roma Griessenbeck von Griessenbach: „*O vyhřátí obyvatelného prostoru se staral účinný krb zdobený bustami Floriána a jeho ženy Roziny. Manželé zdraví vstupující hosty. Plastiky jsou věrným ztvárněním majitelů zámku.*“²⁰⁵ Ovšem vzhledem ke sporému oblečení obou postav se můžeme domnívat, že je zde zobrazen satyr s nymfou. Po porovnání podoby obou karyatid s kralovickým epitafem a medailemi Floriána Griespeka se bez velkých pochybností přikláním k názoru, že se skutečně jedná o Floriána s Rozinou, kteří jsou zobrazeni jako satyr a nymfa. Zobrazení je na dobu vzniku vskutku výstřední, nelze vyloučit, že záměrem objednavatele bylo zaujmout příchozí hosty. Frejková připomněla podobný námět krby v Palazzo di Giustizia od Giulia Romana a stylovou podobnost v Palazzo Lodron v Tridentu.²⁰⁶ Martina Víšková rozvinula ve své diplomové práci inspiraci S. Serliem, v Čechách pak postavila kaceřovský krb do úzké příbuznosti s krbem na zámku v Telči, kde byl na zhotovení herm použit mramor. V Telči postavy zobrazují pravděpodobně Zachariáše z Hradce s manželkou Kateřinou z Valdštějna.²⁰⁷ Vnitřní svislé strany kaceřovského krby jsou zdobeny úzkým pletencovým ornamentem. Uvnitř krby se dochovaly pozoruhodné žánrové výjevy, připomínající delfskou keramiku, z druhé poloviny 18. století, kdy se už v krby netopilo.²⁰⁸ Krb byl později i zazděn. Jednotlivé kresby jsou namalovány do čtvercové sítě. Můžeme vidět vesničany při práci i při trávení volného času. [55] Zajímavostí je zobrazení letícího draka [56] a pestré užití mnoha druhů stromů. [57,58] Vnitřek krby kráší pletence. Krb je ukázkou jemné kamenické vlašské práce.²⁰⁹ Karyatidy vzpírající krbové kladí jsou vzácnou obměnou našeho běžného volutového typu kladí [59], který najdeme mimo Kaceřov

---

²⁰⁵ GRIESENBAACH 2013, 66.

²⁰⁶ Palazzo di Giustizia v italské Mantově byl postaven v letech 1492–1546; FREJKOVÁ 1941, 144 a 157.

²⁰⁷ VÍŠKOVÁ 2014, 73–74.

²⁰⁸ KOLÁŘ 2009, 50.

²⁰⁹ FREJKOVÁ 1941, 52–54.

v letohrádku Hvězda nebo na zámku v Jindřichově Hradci. Předlohou pro konzolové rámování krbů je již zmíněný Giulio Romano, který tento typ krbu použil v paláci del Te.²¹⁰ Stejný konzolový typ krbového rámce najdeme též v bavorské rezidenci Landshut, vystavěné v letech 1536–1543 vévodou Ludvíkem X. Pro stavitele krbů byla výchozím bodem již zmíněná Serlioova Čtvrtá kniha. Na Kaceřově stavebníci jistě čerpali z italského originálu. Dokládá nám to fakt, že krb s hermy je kopií titulní stránky prvního a druhého vydání Serlioovy Čtvrté knihy. V německém překladu z roku 1542 od Petra Cocka van Aelst tuto předlohu nenajdeme.²¹¹

Na krbech se nám dochovaly letopočty, dokládající postup stavby. V prvním patře levého křídla najdeme na krbu rok 1542, v kuchyni 1552.²¹² Krbů bylo na zámku původně dvanáct, dnes je většina z nich značně poškozena.²¹³ Na zámku se topilo i kachlovými kamny, což nám dokazují komínové průduchy, které nenavazují na krby. V roce 1921 byl v Národopisném muzeu v Plzni uložen fragment kachle, politého zelenou glazurou a s vyobrazeným mužem v sukničce a shrnovacích botách. Kachlových úlomků různého stáří se na zámku našlo několik.²¹⁴

Ráda bych zde zmínila i krb v Rytířském sále na zámku Nelahozeves. Krb je jedinečný nejen svou výzdobou, ale i závěrem ve tvaru komolého jehlanu. Frejková tuto práci nepřímo spojila s Alessandrem Vittoriem, výtvarným spolupracovníkem Palladia, a porovnála s krbem ve vile Fratelli di Barbari v Maseru u Trevisa z roku 1560. Italskou paralelu dokládá krbová profilace a výzdoba.²¹⁵

Fasáda

Jednotnost stavby nám utváří okapní římsa, táhnoucí se po vnějším průčelí i uvnitř nádvoří. Na arkádách v hlavních sálech najdeme hřebínkový typ klenby, častěji se však setkáme s typem lunetovým. Za její zachování vděčíme barokní úpravě interiéru. Jednotnost posiluje i pravidelná skladba oken s rovnými římsami, po stranách

---

²¹⁰ Srov. <https://www.lessingimages.com/viewimage.asp?i=40070714+&cr=25&cl=1>, vyhledáno dne 15. 4. 2016.

²¹¹ FREJKOVÁ 1941, 144, 162, 168.

²¹² ŠAMÁNKOVÁ 1961, 29.

²¹³ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 36.

²¹⁴ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 27. Zelená kachlová kamna byla restaurována v letech 1977–1978; ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 58; dle informací od pana Ing. Jiřího Štrunce byla odvezena památkáři.

²¹⁵ FREJKOVÁ 1941, 144.

opatřenými konzolami, a prostá fasáda.²¹⁶ [60] Okna mají pískovcové ostění s profilovanými pásy, okna prvního patra se vyznačují trojdílnou římsou.²¹⁷ Vodorovné patrové římsy bez profilace v bosáži a vynechání akantu pod konzolami nadokenních kladí prozrazují úzkou spojitost s Vídní.²¹⁸

Na prostých vnějších fasádách objektu se zachovaly fragmenty sgrafitové výzdoby, figurální i geometrické. [61] Na východní fasádě byla nad okny prvního patra sgrafitová okna s okenicemi, iluzivní okna zdobila i další křídla.²¹⁹ Sgrafitová valbově jehlancová bosáž, užitá na Kaceřově, byla na našem území převzata z třetí vitruviovsko-serliovské bosážové figury. Kaceřovský zámek zaujímá v tomto vývoji významné místo. Jednotlivá sgrafita jsou lemována světlým proužkem a proškrábána v dolní a v levé fasetě. Proškrábané fasety jsou od sebe odděleny světlým úzkým páskem, světlé pásy obíhají i obvod bos. [62] Sgrafita zdobila všechna zámecká průčelí, dnes můžeme spatřit pouze fragmenty. Shodné bosaleny pokrýly i Griespekův pražský dům na Hradčanech, zmíněný výše. [63] František Kubec našel podobnost i v griespekovském Rožmitále pod Třemšínem a dalších domech v Praze.²²⁰

Dokončení stavby

Ze září 1548 máme zprávu o zastřešení zámku. Zpráva o hygienických opatřeních z roku 1558 nás směřuje k přesnému roku obydlení stavby. Peníze do přestavby plynuly ještě v roce 1562, kdy patrně došlo k vnitřní výbavě a dostavbě hospodářských budov.²²¹ Hygienické zařízení zámku bylo vskutku pokrokové – v jižním a východním rohu nádvoří byla umístěna záchodová šachta. Záchod s odpadním keramickým potrubím, které se dochovalo, byl umístěn v nice v každém patře. Odpadní štolý ústily do vodních příkopů okolo zámku.²²²

---

²¹⁶ FREJKOVÁ 1941, 52–53.

²¹⁷ MUK/LÍBAL 1969, 28.

²¹⁸ FREJKOVÁ 1941, 154.

²¹⁹ VLČEK 1999, 59; viz též ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 36.

²²⁰ Účast některého z kaceřovských stavitelů se předpokládá na přestavbě mělnického zámku, kde najdeme shodné bosaleny s proškrábanou spodní a levou fasetou a se sgrafitovým letopočtem (1554) ve věži lodžiového severního křídla. Rozdíl na první pohled spatřujeme v jejich velikosti, mělnické bosaleny jsou menší [64]; KUBEC 1996, 39, 100.

²²¹ FREJKOVÁ 1941, 72–74; viz též KROPÁČEK 1998, 54.

²²² ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 35, 37.

Sklepení

Před severovýchodním zámeckým rizalitem se dochoval sklep, který náležel k původní tvrzi. Rožmberský s Novobilským připustili možnost, že podzemní sklep nebyl z tvrze vůbec přístupný, ale vstupovalo se do něj z hospodářských prostor. Suterén, jehož podlaha se nachází 4 metry pod povrchem nádvoří, zatím čeká na bližší prozkoumání. Sklep byl později rozdělen na dvě úrovně a ve východní stěně gotické věže byly vyzděny dva nové vstupy. Dnes je sklepení v poměrně dobrém stavu a táhne se pod celým východním a severním křídlem i pod částí křídla jižního.²²³

Opevnění

Rozsáhlé a jedinečné opevnění nebylo v kaceřovském urbáři zmíněno, což může vést k myšlence, že opevnění bylo postaveno až po sepsání urbáře tedy po roce 1558. Domníváme se, že při stavbě bezpečného rodinného sídla Griespeka velmi ovlivnily události v roce 1547. Králův služebník chtěl být připraven na možnost, že by se moci chopila česká protestantská šlechta, a proto své sídlo opevnil tehdejší nejmodernější italskou technikou.

Opevnění, obklopující zámecký areál, má půdorys nepravidelného čtyřúhelníku a jeho součástí byla hradba, vysoká čtyři metry, a střílny (82 cm). Za střílnami se pravděpodobně nacházely střelecké komory, které byly později zasypány. Osy opevnění jsou v porovnání s osami zámku pootočený proti směru pohybu hodinových ručiček, což vede k nepravidelné poloze zdi, která odděluje zámecký areál od zahrady.²²⁴ Na východní a západní straně byly úzké vyzděné příkopy, jejichž podrobné zkoumání potvrdilo, že stavitel využil středověkého opevnění. Vnitřní strana příkopů byla v nárožích opatřena čtyřmi pětibokými bastiony. Přes příkopy vedly padací mosty, ve vstupním portálu dokonce najdeme dochované otvory, kde byly umístěny kladky. Hlavní vyzděný vodní příkop, doplněný nízkým valem, se nacházel před hradbou. „*Opevnění se v nárožích rozšiřovalo do čtyř nestejně velkých ostroúhlých pětistranných bastionů s rovnými boky. Pro flankování (ochrana boční palbou) kurtin (úseky opevnění mezi bastiony) byly v bocích bastionů umístěny kasematy (klenuté*

---

²²³ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 20, 30, 59.

²²⁴ MUK/LÍBAL 1969, 25, 61.

podzemní prostory) s jednou střelnou v obou bocích.“²²⁵ Kurtiny byly dlouhé 85 až 100 metrů. Dnes okolo zámku najdeme části zemního opevnění. Částečně zasypán je pouze severozápadní bastion a značně poškozena je západní část opevnění. Naopak nejlépe se dochoval úsek na východě včetně jihovýchodního bastionu.²²⁶ Výška opevnění hradeb a bastionů původně dosahovala úrovně prvního zámeckého patra.²²⁷

Vyobrazení Kaceřova a možná podoba tvrze

Plaský opat Mauritius Vogt (1669–1730) je autorem dosud nejstaršího známého pohledu na zámek Kaceřov z roku 1712. Zámek zobrazil od východu a z nadhledu. Jiří Fák upozornil na zkreslení a špatné zobrazení oken a jižního rizalitu, které neodpovídá skutečnosti. Díky nadhledu je zachyceno celé opevnění včetně vody v příkopu. Na Vogtově vyobrazení je věž zakončena lucernou. Zámek od jihovýchodu zachytil ve třech vyobrazeních Martin Prusík (1745–1822). [65] V letech 1823–1826 a v roce 1844 zobrazil Kaceřov A. Wiehl. Severovýchodní směr si vybral v roce 1846 topograf a kreslíř František Alexandr Heber. [66] Na jeho rytině si můžeme všimnout zazděných oken, nové jehlancové střechy věže a v příkopu již není voda, nýbrž dobytek. Vyzděný vodní příkop zobrazil před západním a východním průčelím zámku. Zámek se v té době využíval jako sýpka. Edvard Herold (1820–1895) zachytil stavbu od východu. Heroldův pohled je schematický, podoba věže je shodná se zobrazením Wiehla i Hebera. K. Liebscher (1851–1906) zvolil západní stranu, pohled ze zahrady. Ilustrace je z doby okolo roku 1900 a zachycuje úplné snesení věže.²²⁸

Historická vyobrazení, urbář, stavební průzkumy nás dovádějí ke snahám o rekonstrukci gotické tvrze. Jednalo se pravděpodobně o téměř čtvercový areál se dvorem, který se shoduje s dnešním zámeckým nádvořím, jak jsem již zmínila výše. V severovýchodním nároží byla vystavěna věž, rozdělená až na pět pater. Základová spára věže dosahuje hloubky šest metrů. K západní a jižní stěně věže přiléhala asi dvoupatrová obytná část objektu. Do středověkého areálu se vstupovalo od západu přes most. Kolem tvrze se táhl asi šest metrů široký příkop, který mohl být z části využit při opevňování zámku na východní a západní straně. Při stavbě zámku byly postaveny

---

²²⁵ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 37.

²²⁶ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 37–38. Voda se přiváděla do příkopu „z *nedalekého* tzv. *Ježírka u Dobříče*“; KOLÁŘ 2009, 52.

²²⁷ KOLÁŘ 2009, 51.

²²⁸ FÁK 1998, 56–58; viz také ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 50–53.

již zmíněné hospodářské budovy, které nyní nejsme schopni blíže rekonstruovat. Dochované okenní ostění ve východní stěně věže nám klade stavbu do poloviny 14. století. Po vyloučení Ctibora ze Švamberka nám stavitel tvrze zůstal utajen. Z rozsahu areálu předpokládáme, že byl finančně zajištěn.²²⁹

Eva Kamenická navázala na archeologický výzkum H. Hanzlíkové, která se zabývala podobou původní tvrze.²³⁰ Eva Kamenická umístila v roce 1989 sondu o rozměrech 160 x 80 cm v renesanční kuchyni před krb, aby zachytila úroveň původní podlahy a v případě podsklepení místnosti i klenby. Podlaha renesanční kuchyně byla vyskládána z cihel. Dlažba byla kladená střídavě podélně a napříč, cihly měly rozměry 28 x 15 x 6 cm, výjimečně 30 x 16 x 8 cm. Vpravo vedle krbu se našla vyzděná jímka neznámého účelu o rozměrech 70 x 80 cm. Eva Kamenická v závěru zprávy uvedla, že základy tvrze dosahují v průměru přes 4 metry do hloubky dnešního povrchu. Kamenné zdivo bylo dále objeveno asi 10 metrů od jihozápadního nároží směrem na jih. Domníváme se, že mohlo jít o Griespekovu lázeň, která byla zmíněna v kaceřovském urbáři.²³¹

Kaceřov ve 20. a 21. století

Studijní zájem o Kaceřov projevil také plzeňský konzervátor Škorpil kolem roku 1910. Právě Škorpil vypracoval po ničivém požáru posudek s popisem stavby a přehledem vzniklých škod. Posudek poslal do Vídně k Centrální komisi, která vydala pokyny k zastřešení budovy. Projekt zastřešení stavby byl vypracován a schválen až v roce 1913. K zajištění arkád v té době bohužel nedošlo.²³²

Při první pozemkové reformě po roce 1918 byl majetek Metternichům odebrán a rozprodán. Zájem o dvory s polnostmi měli z pravidla bývalí nájemci. Kaceřov se ve dvacátých letech 20. století dostal do majetku rodiny Spěváčků, která jej vlastnila do roku 1948. Zámecké sály byly opět využívány jako sýpky. Na renesančním nádvoří bylo umístěno hospodářské nářadí, okna byla zatlučena prkny a došlo ke zboření zahradní zdi na západě. Ladislav Spěváček obýval pouze část přízemí a udržoval střechu.²³³

---

²²⁹ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 29, 31.

²³⁰ HANZLÍKOVÁ 1979.

²³¹ KAMENICKÁ 1989.

²³² MUK/LÍBAL 1969, 14–15, 22.

²³³ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 57–60.

Zámek sloužil hospodářským účelům do roku 1952, kdy se stal státním zámkem (29. července).²³⁴ V letech 1953–1962 se za účasti plzeňských a pražských herců na nádvoří konal divadelní festival tzv. Kaceřovské léto. V roce 1961 se zámek dostal pod správu plzeňského odboru školství a kultury. Okresní národní výbor Plzeň pronajímal zámek i s přilehlými pozemky místnímu zemědělskému družstvu.

Roku 1965 se zámek začal konečně rekonstruovat. Pod přímou správu Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni spadal areál od 1. 1. 1967. V sedmdesátých a osmdesátých letech došlo k zajištění statiky, výměně oken a úpravě interiérů. V severní části objektu, na místě bývalého pivovaru, byla založena okrasná zahrada, doplněná fontánou s plastikou Poseidona. Fontána, zvaná Medvědí, byla přivezena na počátku sedmdesátých let ze zámku Stružná u Karlových Varů. Při restaurování byla očištěna od plísní a mechu, zpevněna a praskliny byly vyplněny umělým kamenem. Přírodní kámen byl použit při opravě mísy kašny. Dále došlo k barevnému sjednocení, povrchové konzervaci, vybetonování a izolaci dna velké mísy a doplnění chybějících částí plastiky Poseidona. Restaurátorské práce vycházely z dochované fotografie ze Stružné, jiná dokumentace nebyla bohužel dostupná. Později restaurátorům pomohly objevené kamenické značky. Jedná se o kopii Medvědí fontány od italského sochaře Salvatore della Torre. Originál je z druhé poloviny 16. století. Kopii z pískovce zhotovila pražská firma Cianti na přelomu 19. a 20. století. [67] Průměr nejširší části fontány je 5,5 metrů, na výšku naměříme přibližně o metr více. Fontána se skládá z 18 částí (12 polokruží spodního bazénu, soklový podstavec, plastika tří medvědů, zdobená mísa fontány, nosný dřík malé mísy, malá mísa, dva metry vysoká plastika Poseidona).²³⁵ [68] U kašny byla na krátký čas zřízena habrová škola. V plánu bylo osadit celý zámecký areál vně příkopů živým plotem. Nakonec vznikl živý plot pouze v okrasné zahradě a objekt byl oplocen pletivem.²³⁶

V letech 1977 a 1978, tedy ve stejném období jako kachlová kamna, byl restaurován modrý malovaný pás s medailony v sále jihovýchodního rizalitu. O čtyři roky později v přízemí a ve sklepech jižního křídla položili keramickou dlažbu. V druhé polovině osmdesátých let byl přesně zmapován havarijní stav celého zámeckého areálu a plánovala se rozsáhlá rekonstrukce a následné otevření zámku pro veřejnost. V roce 1990 byla do jižního křídla zavedena elektřina a kolem zámku vedlo ochranné pásmo.

---

²³⁴ MUK/LÍBAL 1969, 22.

²³⁵ ŠINDELÁŘ 1980.

²³⁶ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 57–60.

Od roku 1993 je zámek v majetku rodiny Ing. Jiří Štrunce, potomka statkáře Spěváčka. Krovky pokryla nová střecha a došlo k zajištění statiky stavby. Znovu byla vysázena okrasná zahrada. Jednotlivé zámecké prostory jsou postupně rekonstruovány.²³⁷

---

²³⁷ ROŽMBERSKÝ/NOVOBILSKÝ 2007, 57–60.

Závěr

Pokusila jsem se shrnout dosavadní bádání, utřídit prameny a zasadit výstavbu do kontextu doby. Přehled literatury mi poskytl možnost setkat se s různými názory ohledně dosud neznámého kaceřovského architekta a nabídl mi spojení západočeské rezidence se stavbami v Čechách i v Itálii.

Pokud nedojde k objevení nového pramene, který by nás nasměroval k autorovi kaceřovského zámku, zůstane jméno stavitele pravděpodobně neznámé. Díky kaceřovskému urbáři z roku 1558 víme, že na Kaceřově pracovala skupina vlašských zedníků a kameníků. Vlaši následně přesídlili do nedaleké Plzně, kde se podíleli na stavbě radnice. Floriánovo postavení u dvora a jeho konexe se zahraničními staviteli nás přirozeně přivádí k myšlence, že autorem byl některý z hlavních představitelů pražské hutě. V literatuře se v této spojitosti nejčastěji setkáme s Paolem della Stella, který pracoval na pražském letohrádku Belvedér, a jeho okruhem. Někteří autoři uvádějí, že architekt kaceřovského zámku přišel do Čech z Vídně, kde ho inspirovalo tamější opevnění. Příbuznost s Vídní vede k myšlence, že stavitelem mohl být Jan Tschert (Čert), který byl do Prahy pozván v roce 1540 (1538) na inspekci Belvedéru. Floriánovi se Jan Čert velmi zamlouval a neúspěšně žádal Ferdinanda, aby si schopného architekta v Praze nechal. Griespekovy sympatie a důvěra v Jana Čerta mě přivádí k myšlence, že stavbou pověřil právě jeho. Dalším stavitelem mohl být Giovanni de Spazio, který je doložen v Plzni k roku 1554. Tento italský stavebník přišel do Prahy z Vídně již v roce 1535. Jeho stavební činnost dokládá, že patřil k okruhu Bonifáce Wolmuta. Lákavé je i spojení s italským architektem Pietrem Ferraboscem.

Více než ke stylu Andrea Palladia řadíme Kaceřov k římské architektuře, stavěné okolo roku 1520. Představitelem tohoto stylu je Jacopo Sansovino, který byl učitelem zmiňovaného Paola della Stelly. Architekt západočeské rezidence znal italské stavby a vycházel z děl italských teoretiků. K otázce autorství by jistě velmi přispěl obsah knihovny, kterou Florián Griespek založil na Nelahozevsi.

Otázka, kdo byl tvůrcem návrhu, je velice komplikovaná a bude vyžadovat ještě podrobnější analýzu. K bližšímu určení architekta by jistě přispělo hlubší studium vídeňských staveb. Nepřehlížím, že rozsáhlé opevnění okolo areálu kaceřovský urbář vůbec nezmiňuje. Opevnění zámku mohlo být postaveno až po roce 1558 a nemuselo být vůbec součástí původního návrhu. Kaceřovský zámek, placený z velké části z královské pokladny, vznikl v době, kdy se Florián těšil plné důvěře panovníka.

K opevnění zámku mohly Floriána vést až události v roce 1547. Ovšem těžko si lze představit, že by Florián Griespek nemyslel na obranu svého rodinného sídla.

Při popisu stavby jsem čerpala i z restaurátorských zpráv, uložených v plzeňském archivu. Práce přinesla fotodokumentaci aktuálního stavu soukromé stavby. Majitel má po zajištění statiky a po nejnutnějších opravách v plánu do stavby i nadále investovat a v budoucnu by tedy bylo velmi zajímavé sledovat, jak se bude zámek postupně měnit. Nedávno byla odkryta část nástěnné výzdoby nad hlavním schodištěm. Podle obrázku [50] v příloze se můžeme domnívat, že se jedná o zobrazení Lédy s labutí. Odkrytí celé svrchní omítky by tedy mohlo odhalit sérii Jupiterových lásek, kterou najdeme na pražském Belvedéru. Na Královském letohrádku najdeme labuť s roztaženými křídly, která stojí na pokrčených nohou nahé Lédy a hlavu má stočenou zezadu na jejím krku. Stejně zobrazení labutě s roztaženými křídly můžeme tušit i na Kaceřově. K přesnému určení výjevu bude potřeba podrobnější rozbor. Dále by mohl pomoci restaurátorský průzkum.

Zvláště jsem se zaměřila na restaurování fresek v arkádách a v sále jihovýchodního rizalitu. Důkladný popis si zasloužily i vlašské krby, kterým jsem se věnovala v podkapitole *Vytápění zámku*. Za pomoci literatury a stavebních zpráv jsem se pokusila o rekonstrukci gotické tvrze. Novější průzkumy vyvrací teorii, že do stavby zámku byla zahrnuta pouze gotická věž. V závěru práce jsem shrnula osudy zámku ve dvacátém století. Ač zámek několik desetiletí chátral, byl na druhou stranu ušetřen radikálních přestaveb a došlo tak k uchování jedinečné renesanční architektury. Nyní je třeba pokračovat v rekonstrukci objektu, aby mohl být zachován pro další generace.